**Péczeli Anna**

# Kényszerek vs. remények – avagy – szükségesek-e az atomfegyverek?

## Bevezetés

Mint ahogy azt a cím is sugallja, dolgozatomban alapvetően arra a kérdésre keresem a választ, hogy: szükség van-e még napjainkban az atomfegyverekre? Maga a kérdés 2007 januárjában került újra a figyelem középpontjába, amikor az amerikai politikai elit számos jeles képviselője a *Wall Street Journal* hasábjain megjelentette *'A World Free of Nuclear Weapons'* című cikkét, melyben egy atomfegyver-mentes világ tervét vetették fel, és számos javaslatot tettek ennek gyakorlati megvalósítására. Tervüket az újonnan megválasztott Obama-adminisztráció is beemelte programjába, és ennek jegyében több területen igyekszik olyan útra terelni az amerikai külpolitikát, melynek végcélja a teljes leszerelés lehet hosszú távon.

Hipotézisem szerint azonban, jelenleg még szükség van ezekre a fegyverekre. Egyetlen igazi realitás a számuk csökkentése lehet, azonban még ez is komoly problémákba ütközik – többek között ezt is be szeretném bizonyítani dolgozatomban. Mindezek alátámasztása végett igyekszem majd feltárni az atomfegyverek szükségessége mellett és ellen szóló legfőbb elméleti és gyakorlati érveket, illetve a leszerelés megvalósításának legfontosabb akadályait. Ebbe a struktúrába beleillesztve, nem csak a rengeteg sajtófigyelmet kapó külső tényezőket – Iránt, Észak-Koreát vagy Oroszországot –, hanem a véleményem szerint sokkal fontosabb belpolitikai viszonyokat is igyekszem majd elemezni.

Ebben a dolgozatban időbeli szempontból kizárólag az Obama-adminisztrációval szeretnék foglalkozni, amennyiben azonban a kontextus megkívánná a történeti visszatekintést, ott ezt természetesen nem mulasztom el. Továbbá azt is megjegyezném, hogy idén tavasszal több olyan esemény várható, melyek kulcsfontosságúak ebben a témakörben, azonban a dolgozat elkészülte után fognak csak letisztázódni. Így több alkalommal leszek kénytelen egy-egy fejezetet különböző lehetséges forgatókönyvvel lezárni, a várható eredmények tükrében. Emellett, a téma aktualitása miatt felmerül még egy hiányosság, nevezetesen az, hogy még nem igazán állnak rendelkezésemre friss szakkönyvek, így elsősorban a legnagyobb kutatóintézetek és stratégiai kutatóközpontok elemzéseit fogom használni, kiegészítve a napi sajtó legfrissebb fejleményeivel. Megnézek még továbbá számos elsődleges forrást is, a témában érintett felek hivatalos álláspontjainak bemutatása végett. Módszertanilag nem egy lineáris, időrendi sorrendet fogok követni, hanem a már említett tematikus megközelítést, melyben hipotézisem bizonyítására külön csoportba gyűjtöm a pro és kontra érveket, ezeken belül pedig a külső és belső okokat.

Végül pedig már itt is hangsúlyoznám, hogy ezen okok bármelyike megérne egy külön tanulmányt is – dolgozatom keretei között azonban én mindössze arra törekszem, hogy hipotézisem bizonyítása érdekében a lehető legteljesebb képet alakítsam ki a kérdésben szerepet játszó fontosabb tényezőkről. Éppen ezért nem fogom részletesen tárgyalni például az orosz vagy iráni belpolitikai viszonyokat, illetve ezen országok korábbi non-proliferációs politikáit és ezek Egyesült Államokkal kapcsolatos vonatkozásait. Inkább

olyan szempontból fogok vizsgálódni, hogy a fontosabb – általam tárgyalt és felvázolt – tényezők milyen módon hatnak az Obama-adminisztráció politikájára, egy nukleáris fegyverektől mentes világ megteremtésének lehetőségeire.

## 1. Atomfegyverek napjainkban

Annak megértéséhez, hogy milyen erőfeszítéseket igényelne egy atomfegyver-mentes világ megteremtése (vagy legalábbis a fegyverek számának csökkentése), szükségesnek tartom röviden felmérni, hogy jelenleg milyen kapacitásokkal rendelkeznek az érintett országok.

Köztudott, hogy a hidegháború lezárultával Oroszország és az Egyesült Államok készletei folyamatosan csökkennek, a puszta számok tekintetében azonban Oroszország egészen máig őrzi 1980-ra megszerzett vezető szerepét (1.ábra). A folyamatos csökkenés ellenére, még napjainkban is ezen két ország rendelkezik a világ legnagyobb nukleáris arzenáljával, a világ összkészleteinek (23 000 nukleáris fegyver) 96%-át birtokolják.[1] Ennek köszönhetően ahhoz, hogy a jóval kevesebb fegyverzettel rendelkező országokat is sikerüljön meggyőzni a leszerelésről, először ezen két országnak kellene példát mutatnia teljes elkötelezettségéről.

Az Egyesült Államok napjainkban összesen nagyjából 9400 nukleáris fegyverrel (2. ábra) rendelkezik, míg Oroszország majdnem 13 000-rel (3. ábra). Mindkét ország rendelkezik a „nukleáris triád" kapacitásaival, azonban ebben a tekintetben már az Egyesült Államok abszolút fölénye látszik érvényesülni.[2] Ráadásul a fegyverek szempontjából az is hozzátartozik az igazsághoz, hogy a számok ellenére, a hidegháború óta minőségileg éppen az Egyesült Államok javára billen a mérleg, a nukleáris arzenál fejlettségét tekintve. A hidegháború alatt maga a tény, hogy egyik ország támadó kapacitása sem volt képes maradéktalanul megsemmisíteni a másik arzenálját, garantálta, hogy még egy meglepetésszerű invázió esetén is képes lesz a megtámadott fél atomfegyverekkel visszavágni, ezzel előidézve egy nukleáris holokausztot. Ennek köszönhetően mindkét fél belátta, hogy az ilyen akció öngyilkos terv lenne, így egyfajta stabilitás alakult ki a hidegháborús rendszerben. Ez azonban megváltozott, napjainkra az Egyesült Államok technológiai fejlesztéseinek köszönhetően rendkívül közel került hozzá, hogy egy ilyen meglepetésszerű támadással elpusztítsa a teljes orosz vagy kínai arzenált. Ez a képessége pedig ún. nukleáris elsőbbséget biztosít számára, függetlenül a fegyverek alacsonyabb számától. Ezt a képességet a Bush-adminisztrációban úgy értelmezték, mint stratégiai biztosítékot arra nézve, hogy a gyengébb államok nem fogják provokálni az Egyesült Államokat olyan instabil területeken, mint a Közel-Kelet.[3] Nagy kérdés azonban, hogy az Obama-adminisztráció hogyan értelmezi ezt a képességet, illetve hajlandó lesz-e erről lemondani nagyobb céljai elérése érdekében – és amennyiben erre hajlandó lesz, képes lesz-e egyáltalán keresztülvinni ezt a politikát az Egyesült Államok belpolitikai gépezetén.

---

[1] Cirincione, Joseph [2010]: *The Transformation of U.S. Nuclear Policy* .Forrás: http://www.america.gov/st/peacesec-english/2010/February/20100222152446ebyessedo0.4651104. html

[2] Az interkontinentális ballisztikus rakéták tekintetében 450-383 arányban vezet az Egyesült Államok, a tengeralattjárókról kilőhető nukleáris robbanófejjel felszerelt rakéták tekintetében 288-160 ez az arány, míg a stratégiai bombázók esetében 113-77. Forrás: Melléklet: 2-3.ábra

[3] Lieber, Keir A. – Press, Daryl G. [2006]: The Rise of U.S. Nuclear Primacy. *Foreign Affairs*. Volume 85, Issue 2, p.42-54.

## 2. Obama non-proliferációs doktrínája

Ebben az alfejezetben Obama non-proliferációs doktrínájának az elemeit szeretném röviden megnézni, bemutatva, hogy az új elnök ideológiai síkon hogyan készítette elő a terepet non-proliferációs stratégiájának. Első lépésként bemutatom az egész doktrína elméleti alapjául szolgáló két újságcikket, majd ezek után megvizsgálom Obama prágai látogatása során elmondott beszédét, mely magának a doktrínának a meghirdetése volt. Végül pedig kitérek az 1887-es BT határozatban megfogalmazott alapelvekre és a béke Nobel-díj átadására.

Az atomfegyver-mentes világ ötlete nem újdonság, már Obama előtt is felmerült,[4] azonban a Bush-adminisztráció alapvetően unilaterális és offenzív politikájának köszönhetően a 2000-es évek folyamán az elképzelés háttérbe szorult. Mint arra már a dolgozat legelején is utaltam, a non-proliferációs vita elsősorban a 2007. január 4-én, a *Wall Street Journal*-ben megjelent „*A World Free of Nuclear Weapons*"[5] című cikknek köszönhetően került újra a figyelem középpontjába. A tanulmány szerzői között olyan neveket találunk, mint a volt külügyminiszter George P. Schultzot és Henry A. Kissingert; a volt védelmi miniszter William J. Perryt; vagy a 24 éven át szenátori posztot betöltő Sam Nunnt. Egy évvel később ugyanezen szerzők, szintén a *Wall Street Journal* oldalain megjelentették következő cikküket, „*Toward a Nuclear-Free World*"[6] címmel, sőt még egy dokumentumfilmet is leforgattak *Nuclear Tipping Point*[7] címmel.

Az említett két tanulmányban a szerzők az atomfegyvereket a kölcsönös elrettentés szempontjából tartották fontosnak a hidegháború folyamán; az új nemzetközi rendszerben azonban véleményük szerint az atomfegyverek erre a feladatra már nem képesek. Állításuk szerint az elrettentésnek napjainkban is van haszna bizonyos államokkal szemben, viszont az elrettentés nukleáris fegyverekre való alapozása, mostanra veszélyessé és egyre kevésbé hatékonnyá vált. Éppen ezért azt javasolják, hogy az Egyesült Államok igyekezzen megfordítani a jelenlegi folyamatokat, és a nukleáris hatalmakkal közösen teremtsék meg a biztonsági garanciákat a teljes leszereléshez, mert ellenkező esetben egy olyan atom-korszakban találják majd magukat, mely a hidegháborúnál sokkal bizonytalanabb, gazdaságilag felemésztőbb, és a nukleáris klubba törekvő új államok miatt egyre kevésbé tartható kordában.

Többek között ezen megfontolásoknak köszönhetően, az újonnan beiktatott elnök 2009. áprilisi prágai látogatásakor hivatalosan is elkötelezte államát a teljes nukleáris

---

[4] Elsőként John F. Kennedy vetette fel magát az ötletet az 1960-as években, konkrét tervek azonban csak 25 évvel később hangzottak el, Gorbacsov szovjet pártfőtitkár és Ronald Reagan amerikai elnök rejkjaviki csúcstalálkozóján, 1986 októberében. A szovjet terv első lépésben öt éven belül felszámolta volna az atomfegyverek 50%-át, majd 2000-re az összes megmaradt készletet, ezzel elérve egy atomfegyver-mentes világot. A terv maga ugyan elbukott, azonban hosszú távú jelentősége, hogy a két országnak végül sikerült tető alá hozni az első START-szerződést, mellyel hét év leforgása alatt majdnem 50%-kal csökkentették az atomtöltetek számát. Sokov, Nikolai [2007]: Nuclear Threat Initiative: *Reykjavik Summit: The Legacy and a Lesson for the Future.* Forrás: http://www.nti.org/e_research/e3_95.html

[5] Kissinger, Henry A. – Nunn, Sam – Perry, William J. – Schultz, George P. [2007]: The Wall Street Journal: *A World Free of Nuclear Weapons.* Forrás: http://www.fcnl.org/issues/item.php?item_id=2252&issue_id=54

[6] Kissinger, Henry A. – Nunn, Sam – Perry, William J. – Schultz, George P. [2008]: The Wall Street Journal: *Toward a Nuclear Free World.* Forrás: http://online.wsj.com/public/article_print/SB120036422673589947.html

[7] Nuclear Tipping Point documentary homepage. Forrás: http://www.nucleartippingpoint.org/home.html

leszerelés gondolata mellett. Obama azonban maga is elismerte, hogy ez nem fog megtörténni egyik napról a másikra, hanem egy hosszú folyamat eredménye lesz, mely valószínűleg már az ő hivatali ideje után fog lezárulni. Az amerikai vezető emellett arra is kitért, hogy a leszerelési erőfeszítések során az Egyesült Államok fenntart magának egy olyan állandó és megbízható nukleáris arzenált, mellyel bármikor képes megvédeni önmagát, szövetségeseit és nemzeti érdekeit bárhol a világban. Ezzel figyelmeztette Washington potenciális ellenfeleit arra, hogy Amerika továbbra is ellen fog állni bármilyen támadásnak és megtorolja a vele szembeni agressziót.[8]

A prágai beszéd után az ENSZ égisze alatti, 2009. szeptemberi nukleáris csúcs a következő állomás. Obama elnöklése alatt az ENSZ Biztonsági Tanácsának különleges ülésén sikerült tető alá hozni az 1887. sz. BT-határozatot,[9] amely átfogó lépéseket irányoz elő a non-proliferációs rezsim erősítése érdekében. A határozat hangsúlyozza az atomsorompó-szerződés fontosságát, mely a nemzetközi nukleáris rendszer stabilitását hivatott biztosítani. Emellett megerősítették az ENSZ és a leszerelésben érintett egyéb nemzetközi szervezetek és export-ellenőrzési rezsimek szerepe iránti elkötelezettségüket. Továbbá, a részt vevők komoly aggodalmukat fejezték ki a nukleáris terrorizmussal kapcsolatban, éppen ezért felhívták minden ország figyelmét a biztonsági intézkedések és a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség kereteiben kötendő átfogó biztosítéki megállapodások fontosságára.

Utolsó elemként érdemes még egy rövid pillantást vetni Obama sajtónyilatkozatára, a béke Nobel-díj elnyerését követően. A Nobel Bizottság döntését elsősorban azzal indokolta, hogy támogatni szeretné Obama nukleáris leszerelés iránti elkötelezettségét, továbbá a klímaváltozás és a világ egyéb problémáinak multilaterális úton történő megoldását. Az amerikai elnök minderre reagálva elmondta, hogy ezt a díjat elsősorban felhívásként értékeli tervei gyakorlati megvalósítására, ismételten figyelmeztetett a multilaterális diplomácia fontosságára és kijelentette, hogy nem tolerálható egy olyan világ ahol a terroristák kezére kerülő fegyverek nukleáris holokauszttal fenyegetnek; ezért a atomfegyverekkel rendelkező országok felelőssége egy nukleáris fegyverektől mentes világ elérése, melyben nem fenyegetnek ilyen veszélyek.[10]

## 3. Obama non-proliferációs agendája

A doktrína meghirdetése után érdemes megnézni magát az amerikai non-proliferációs napirendet is, melynek rövid ismertetésével elsősorban azt szeretném bizonyítani, hogy mennyire aktuális ez a téma – sőt talán némiképp magyarázatot kaphatunk arra is, hogy miért pont most merült fel újra a teljes leszerelés ötlete. Láthatjuk majd, hogy számos olyan esemény várható az elkövetkezendő hónapokban, melyek keretében a világ vezetői összeülnek tárgyalni az atomfegyverek sorsáról, így 2010 tavaszán minden

[8] Obama, Barack [2010]: *Remarks by President Barack Obama* (Prague, Czech Republic). Forrás: http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-By-President-Barack-Obama-In-Prague-As-Delivered/

[9] United Nations Security Council [2010]: *Security Council Resolution 1887*. Forrás: http://www.america.gov/st/texttransenglish/2009/September/20090924173226ihecuor0.5509411.html

[10] Obama, Barack [2010]: CNN Video Archive: *Obama: Nobel Peace Prize is 'call to action'*. Forrás: http://www.cnn.com/2009/WORLD/europe/10/09/nobel.peace.prize/index.html#cnnSTCVideo

bizonnyal a nukleáris non-proliferáció témája lesz az egyik legfontosabb nemzetközi kérdés.

Először is a *Nuclear Posture Review* (NPR) című dokumentum felülvizsgálata esedékes. Ez lényegében Amerika nukleáris stratégiája, mely deklarálja, hogy az Egyesült Államok milyen körülmények között folyamodna atomfegyverek használatához, és milyen szerepet szán ezeknek a fegyvereknek. A dokumentum hivatalos kihirdetése március elejére volt esedékes, a Pentagon viszont ezt kitolta március végéig. A pesszimista várakozások szerint azonban semmi sem fog változni a korábban kiadott két stratégiához képest (az elsőt a Clinton-adminisztráció adta ki 1994-ben, míg a másodikat a Bush-adminisztráció 2002-ben). Ezek a korábbi dokumentumok átvették azt a hidegháborús felfogást, miszerint a nukleáris fegyverek elsődleges célja az elrettentés – mindennemű támadástól, akár atomfegyverekkel nem rendelkező országokkal szemben is. Ráadásul fenntartották a jogot az atomfegyverek megelőző csapásként való alkalmazására. Éppen ezért 2010. február 1-jén több prominens külügyi szakértő levélben fordult Obamához, azt javasolva, hogy az új dokumentumban már korlátozzák az elrettentést, és kizárólag válaszcsapásként legyenek alkalmazhatóak a nukleáris fegyverek, mégpedig csakis atomhatalmakkal szemben, és csakis egy nukleáris támadás esetén.[11] Az elnök ígéretet tett ugyan a nukleáris stratégia jelentős átalakítására, azonban ebben az esetben is előfordulhat, hogy a Pentagon végül „megtorpedózza" Obama tervét.

Emellett még további négy kérdést kell megemlíteni, melyek közül talán a legsürgetőbb az új START-szerződés aláírása. Köztudott, hogy az első START-szerződés 2009. december 5-én lejárt, így gyakorlatilag az amerikai és az orosz vezetés már most is kicsúszott a határidőből. Az ígéretek szerint már decemberre el kellett volna készülnie az új szerződésnek, a verifikációs mechanizmusok feletti viták és az európai rakétavédelmi rendszerek kérdése miatt azonban ezidáig nem sikerült megegyezni. Március végén viszont újra azt hallani, hogy a felek készek a kompromisszumokra, és szeretnék minél hamarabb tető alá hozni a megállapodást, így talán még ez is megtörténik a tavasz folyamán.

A másik függőben lévő kérdés az atomcsend egyezmény (*Comprehensive Test-Ban Treaty* – CTBT) ratifikációja. Ezt a folyamatot még a Clinton-adminisztráció indította el, azonban a szenátus 1999 októberében visszautasította a szerződés ratifikációját, így egészen 2009-ig félrerakták a kérdést. Most viszont újra erősödő nemzetközi és hazai nyomást láthatunk a szerződés ratifikációjára, így amennyiben Obamának sikerül meggyőznie a Szenátust, ezen a téren is előrelépés várható. Itt megjegyezném, hogy szakértők szerint ennek a törekvésnek a sikerére van a legkisebb esély, elsősorban a dolgozat későbbi fejezeteiben tárgyalandó belső intézményi megosztottság miatt. A washingtoni külügyminisztériummal és Nemzetbiztonsági Tanáccsal szemben ugyanis a Pentagon a CTBT szerződés ratifikációjában a további nukleáris fejlesztések legnagyobb akadályát látja.[12]

A harmadik jelentős esemény a 2010 áprilisában megrendezésre kerülő 'Nukleáris Anyagok Biztonságáról' (*Nuclear Materials Security Summit*) című konferencia, melyet Washingtonban tartanak majd. Ezt a konferenciát Obama hívta össze, azzal az elsődleges céllal, hogy a nukleáris terrorizmus fenyegetésére találjanak megoldásokat az

[11] Hoffman, David E.[2010]: Foreign Policy Magazine: *Obama's Nuclear Moment*. Forrás: http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/02/23/obamas_nuclear_moment

[12] Rogers, Paul [2010]: Council on Foreign Relations: *Open Democracy: The Nuclear-Weapons Moment.* Forrás: http://www.cfr.org/publication/21597/opendemocracy.html

államok vezetői. Maga a dátum azonban azért is fontos lehet, mert mindössze egy hónappal később (2010. május 3–28.) kerül majd sor az atomsorompó-szerződés felülvizsgálati konferenciájára, mellyel kapcsolatban már akár az áprilisi megbeszélések keretében is lehet előzetesen egyeztetni, puhatolózni.

A felülvizsgálati konferencián nagy kérdés lesz, hogy az atomsorompó-rendszer képes-e túlélni a 2005 óta bekövetkezett negatív fejleményeket (itt elsősorban Iránra és Észak-Koreára kell gondolni). Amennyiben az Egyesült Államok az atomsorompó fenntartásának irányába szeretné terelni az eseményeket, bizonyítania kell, hogy nincsen kettős mérce az egyes országok programjainak megítélésében, és valahogy megállapodásra kell majd jutnia a többi országgal Irán és Észak-Korea ügyében is.[13]

# I. Az atomfegyverek szükségessége mellett szóló érvek és a leszerelés legfőbb gátjai

## 1. Elméleti megközelítés

Mielőtt még belekezdenék a leszerelés konkrét akadályainak elemzésébe, fontosnak tartom röviden összefoglalni, hogy elméleti síkon a stratégiai és katonai tervezők milyen hasznokat tulajdonítanak az atomfegyvereknek, melyeknek köszönhetően egyes vélemények szerint még napjainkban is elengedhetetlen ezen fegyverek beépítése a katonai doktrínákba.

Ezt a gondolatsort egy olyan történelmi megközelítéssel szeretném nyitni, mely visszavezet minket egészen a hidegháború első évtizedéig. Véleményem szerint azonban napjainkban is alkalmazható gondolatokat tartalmaz ezen korszak nukleáris fegyverekkel kapcsolatos szemlélete. Az Egyesült Államokon belül az 1950-es években a RAND Corporation kereteiben kibontakozó stratégiai tanulmányok elsődleges feladata a nukleáris fegyverek alkalmazhatóságának a kidolgozása volt. Ezen elmélet szerint a nukleáris fegyverek alapvetően nem katonai, hanem politikai és pszichológiai fegyverek, hiszen elsődleges funkciójuk, hogy az elrettentés által kizárják önmaguk alkalmazását.[14] Minél nagyobb a nukleáris fegyverek romboló ereje, annál valószínűtlenebb egy olyan háború lehetősége, ahol ezeket alkalmaznák. Éppen ezért Henry Kissinger joggal vetett fel két alapvető kérdést „Nukleáris fegyverek és külpolitika”[15] című könyvében: először is, hogy a technológiai fejlődés nem öli-e meg a háborút, és ha igen, akkor mégis hogyan büntethető az agresszor? Másodszor pedig, a nukleáris fegyverek között elvesztette-e érvényességét a háború, és ha igen, akkor lehet-e háború nélkül győzni? Mindezen dilemmák azt a fő problémát vetik fel, hogy a nukleáris fegyverek elvesztették hitelességüket, hiszen minél veszélyesebbek voltak és

[13] N. Rózsa Erzsébet [2009]: Merre tovább nukleáris fegyverzetkorlátozás?. *Nemzet és Biztonság*. Volume 2, Issue 5, p.2.

[14] Ivo Daaler és Jan Lodal 2008-as „*The Logic of Zero*” című tanulmányában ugyanezt a tulajdonságát emeli ki az atomfegyvereknek, külön hangsúlyozva, hogy azok egyetlen haszna napjainkban, önmaguk használatának elrettentése, és más országok megakadályozása abban, hogy az Egyeült Államok vagy bármely szövetségese ellen bevessék őket. Daaler, Ivo – Lodal, Jan [2008]: The Logic of Zero. *Foreign Affairs*. Volume 87, Issue 6, p.80-95.

[15] Kissinger, Henry A. [1969]: *Nuclear Weapons and Foreign Policy*. Norton, New York.

minél nagyobb pusztító erővel bírtak, annál kevesebben hitték el, hogy ezeket valaha is újra alkalmaznák. Éppen ezért, a hitelesség fenntartása érdekében, az Egyesült Államok védelmi stratégiáiban egészen napjainkig szerepel az atomfegyverek alkalmazásának lehetőségéhez való ragaszkodás (melyet mint azt a prágai beszédben is láthattuk, Obama sem volt hajlandó feladni). A hitelesség dilemmájának feloldására Kissinger alapvetően technológiai átalakításokat javasolt, melyeknek köszönhetően megszületett a korlátozott nukleáris háború gondolata. Egy ilyen háborúban az Egyesült Államok ún. harctéri nukleáris tölteteket alkalmazna, melyek robbanó és pusztító ereje jóval kisebb a hagyományos tölteteknél, ezeket a tölteteket azonban jóval pontosabb stratégiai hordozó eszközökre szerelve, továbbra is elérhető lenne ugyanazon célpontok megsemmisítése (ugyanakkor csökkenne a járulékos károk nagysága, mindenek előtt a civil áldozatok száma). Az ilyen technológiai előrelépéseknek köszönhetően gyakorlatilag elmosódott az éles határ a konvencionális és a nukleáris fegyverek között, ezáltal biztosítva a rugalmas válaszadás lehetőségét, melyben a felek a konvencionális fegyverektől indulva, fokozatosan képesek egyre nagyobb pusztító erejű arzenált bevetni, amennyiben az ellenfél válaszlépései ezt megkívánják. Ez a megközelítés vezetett el az eszkalációs-dominancia elméletének megszületéséhez, mely szerint az a fél fog felülkerekedni a másikon, amelyiknek mindig marad egy plusz döntési opciója a másikkal szemben. Összességében tehát elmondható, hogy a nukleáris fegyverek szükségessége mellett szóló egyik legfontosabb elméleti érv még napjainkban is a rugalmas válaszadás lehetőségének fenntartása, mellyel az Egyesült Államoknak meg van az a képessége, hogy bármilyen csapásra képes legyen azonos súlyú választ adni, és amikor az ellenfél már kifogyott az opciókból, Amerikának még mindig legyen egy plusz lehetősége, mellyel megnyeri a háborút. Ennek pedig, mint láthattuk, elsősorban technológiai fejlesztésekkel kell párosulnia, hogy a bevethető fegyverek skálája megnövekedjen, és hitelességük ne csorbuljon.[16]

A rugalmas válaszadás és az eszkalációs dominancia fenntartása mellett az atomfegyvereknek van egy nagyon fontos strukturális haszna is, nevezetesen a nemzetközi rendszer stabilitásának a megteremtése. Ezen a téren elsősorban Kenneth N. Waltz[17] és John J. Mearsheimer[18] munkáit érdemes megemlíteni.[19] Waltz szerint minden ország elsődleges célja saját biztonságának a szavatolása, éppen ezért az országok (és különösen a nukleáris hatalmak) folyamatosan fegyverkeznek, ezzel állandóan életben tartva a háború lehetőségét. A világkormány nélküli anarchikus nemzetközi rendszerben azonban a biztonság növelésére való törekvés és az elrettentés politikája megnehezítik egy esetleges támadás véghezvitelét, így lényegében nagyobb biztonságot eredményeznek. Ennek köszönhetően az olyan fegyverek és katonai stratégiák, melyek hozzájárulnak az elrettentés politikájának fenntartásához, az országok biztonságérzetének növeléséhez és a védelemi struktúra javulásához, egyúttal megnehezítik a támadás lehetőségét. Összességében tehát csökkentik a háború esélyét,

[16] Kiss J. László [2009]: *Stratégiai tanulmányok* című előadása a Budapesti Corvinus Egyetem *Nemzetközi rendszer és válságkezelés* című kurzusán 2009. október 27-én, és 2009. november 3-án.

[17] Waltz, Kenneth N. [1979]: *The Theory of International Politics*. Addison-Wesley Publishing Company, Reading., Waltz, Kenneth N. [1988]: The Origins of War in Neoraelist Theory. *Journal of Interdisciplinary History*. Volume 18, Issue 4, p.615-628.

[18] Mearsheimer, John J [1990]: Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War. *International Security*, Volume 15, Issue 1, p.5-56.

[19] Ugyanakkor megjegyezném, hogy a kérdésnek természetesen ennél jóval szélesebb nemzetközi szakirodalma van, én elsősorban azért ezen két szerzőt emeltem ki, mert dolgozatom szempontjából őket tartottam leginkább relevánsnak.

növelik a nemzetközi rendszer stabilitását és megkönnyítik a béke fenntartását. Habár ezen fegyverek és stratégiák miatt a háború lehetősége mindvégig megmarad, esélye paradox módon pont ezeknek köszönhetően drasztikusan le is csökken. Ehhez az elmélethez tartozik annak a belátása is, hogy egy bizonyos pont fölött már nincs értelme a fegyverkezésnek. Ez az ún. stabilitási doktrína elvéből adódik, melynek lényege, hogy mindaddig, amíg a stratégiai erők kölcsönösen megsemmisíthetőek, a háborús kockázatok hatalmasak; amint viszont elérték a fegyverkezésnek azt a szintjét, melynél már egyik fél sem képes egy meglepetésszerű támadással elpusztítani az ellenfél arzenálját, a kölcsönös sebezhetőség stabilitást teremt. Egy jó stratégia tehát számol a háború és a nukleáris eszkaláció lehetőségével, ennek esélyét azonban minimálisra csökkenti egy fegyverzet-ellenőrzési rendszerrel, melyben a felek ismerik egymás készleteit, nincsenek meglepetés-faktorok, és a második csapás lehetősége minden érintett felet elrettent egy támadás kezdeményezésétől.

Mearsheimer tanulmánya a hidegháború utolsó évében készült el, és központi kérdése az európai biztonsági rendszer stabilitásának megteremtése. Véleménye szerint a kivonuló amerikai és szovjet haderők helyére szükség van egy önálló európai nukleáris elrettentő potenciál megteremtésére, ideális esetben azonban ő ezt Németország kezén képzelte el, szoros amerikai felügyelet alatt. Összességében elmondható, hogy Waltz-hoz hasonlóan Mearsheimer is elsősorban azért érvelt a nukleáris fegyverek szükségessége mellett, mert azok egy korlátozott és nagyhatalmak által felügyelt fegyverkezési folyamatba ágyazva, a nagyobb biztonság és stabilitás irányába hatnak, elrettentő potenciáljuknak köszönhetően.

Az inkább elméleti alapokra épülő strukturális és eszkalációs teóriákon túl azonban jóval prózaibb okok is szólnak az atomfegyverek szükségessége mellett. Joe Cirincione „*Bomb Scare*” című könyvében[20] öt nagyon egyszerű és magától értetődő okot sorolt fel annak magyarázatára, hogy napjainkban miért akarnak az államok atombombát: először is a biztonsági faktor miatt (az atombombák eszközként szolgálnak a nagyhatalmak számára, saját szuverén területük védelme céljából); másodszor a presztízs miatt (az atomhatalmak kifejezés ma is mindössze kilenc államot takar, és ebbe a klubba bekerülni egyfajta „nagyhatalmi” státuszt jelöl); harmadszor belpolitikai okok miatt (gyakran az egyes védelmi intézményektől és magánvállalatoktól, vagy pedig magától a társadalomtól érkező erős belpolitikai nyomás győzi meg a politikai vezetést az atomtöltetek szükségességéről); negyedszer technológiai okokkal is magyarázható (előfordulhat, hogy egyes államok mindössze azért akarnak nukleáris fegyvereket, mert technológiailag képesek azok létrehozására); végül pedig gazdasági okai is lehetnek (arra az érvelésre alapozva, hogy egy nukleáris arzenál fenntartása jóval olcsóbb, mint a konvencionális arzenálé).

Az egyes indoklások a biztonság fontossága mellett (mely egyértelműen a legfontosabb tényező), az iménti felsorolás legutolsó faktorát, azaz a gazdaságosságot szokták még erősen hangoztatni. A nukleáris arzenál kiépítése ugyan rendkívül nehéz és felemésztő folyamat, miután azonban kiépült az ehhez szükséges infrastruktúra, és megvan a tudományos hátteret jelentő *know-how*, már jóval költségkímélőbb ezen fegyverek fenntartása és tárolása. Ezzel szemben egy nagy elrettentési potenciállal bíró konvencionális hadsereg fenntartási költségei óriásiak (gondolhatunk itt például az elszállásolásukra, ellátásukra, ruháztatásukra, fizetésükre).

[20] Cirincione, Joseph [2007]: *Bomb Scare – The History and Future of Nuclear Weapons*. Columbia University Press, New York. p.49.

Mindezeken túl én még további két, inkább gyakorlati aspektusát említeném meg az atomfegyverek szükségességének. Először is napjainkban több olyan ország igyekszik nukleáris fegyverek beszerzésére (vagy már be is szerzett ilyen eszközöket), melyek potenciális ellenfelei az Egyesült Államoknak. Ilyen esetben Amerika két okból sem engedheti meg magának, hogy feladja nukleáris arzenálját: egyrészt nem hagyhatja, hogy gyöngének tűnjön ezen országok szemében, mert azok felbátorodnának vele szemben, és zsarolási potenciálként használnák saját atomfegyvereiket; másrészt pedig számolni kell azzal, hogy egy esetleges ütközetben az ellenfelek végső eszközként bevetnék ezeket a fegyvereket. Keir A. Lieber és Daryl G. Press a *Foreign Affairs* hasábjain pont ennek az esetnek a lehetőségeit boncolgatják. Véleményük szerint Amerika a jövőben számos helyen keveredhet olyan regionális konfliktusokba, melyeknek köszönhetően konvencionális háborúkat lesz kénytelen vívni ezekkel az országokkal. Az Egyesült Államoknak azonban minden bizonnyal sikerülne sarokba szorítania ezeket az államokat, a konvencionális haderők terén meglévő vitathatatlan fölénye miatt. Ezen országok így végső elkeseredésükben valószínűleg bevetnék nukleáris fegyvereiket, hatalmuk megóvása érdekében. Egy ilyen esetben pedig ahhoz, hogy válaszcsapást mérjen az agresszorokra, Amerikának szüksége lenne atomfegyvereire (itt mindenek előtt a harctéri nukleáris töltetek fontossága mellet érvelt a szerzőpáros).[21]

Végül pedig megemlítenék még egy másik *Foreign Affairs* tanulmányt[22] is, melyben alapvetően a leszerelés kérdésével foglalkoztak a szerzők, az ezen folyamatok útjában álló fő akadályok azonban szintén alátámasztják az atomfegyverek szükségessége mellett szóló érvelésemet. Először is a biztonsági faktort említették, mely arra vonatkozik, hogy az Egyesült Államok nukleáris védőpajzsa napjainkban is több államnak nyújt védelmet, és ennek köszönhetően ezen államok nem törekszenek saját nukleáris fegyverek előállítására (lehet itt gondolni akár Japánra, Dél-Koreára, vagy Tajvanra). Azonban félő, hogy amennyiben ez a védelmi pajzs megszűnne, a korábbi atom-ernyő alá eső országok közül többen önálló atomprogram indítására törekednének. Éppen ezért az Egyesült Államoknak szüksége van ezekre a fegyverekre, hogy megakadályozza a további proliferációt. Másodszor, a nukleáris fegyverek egyfajta „kiegyenlítőnek" tekinthetőek a nagyhatalmak nemzetközi viszonyaiban, hiszen a konvencionális fegyverek terén meglévő hatalmas amerikai előnyt ellensúlyozzák például Oroszország esetében. Éppen ezért nem valószínű, hogy az oroszok egyhamar lemondanának erről a stratégiai ütőkártyáról – ezzel még távolabb tolva egy atomfegyver-mentes világ létrehozásának a lehetőségét. Harmadszor pedig meg kell még említeni a proliferációs veszélyt, mely a technológia átadásából adódik, és minden alkalommal felmerül, amikor csak egy nukleáris hatalom felajánlja egy országnak, hogy civil célú reaktort épít számára. Napjainkban, a nukleáris energia reneszánszának korában, egyre több atomreaktor kerül megépítésre, és egyre több állam jut hozzá olyan technológiai tudáshoz, mely kettős felhasználású lehet. Éppen ezért a proliferációs veszély megnövekedése miatt, az atomhatalmak többsége még inkább ragaszkodik nukleáris fegyvereihez, és az elrettentés politikájához – ezzel garantálva saját biztonságát.

Összességében tehát az elméleti megközelítés szempontjából nyolc fő ok szól az atomfegyverek fenntartása mellett:

[21] Lieber, Keir A. – Press, Daryl G. [2009]: The Nukes We Need. *Foreign Affairs*. Volume 88, Issue 6, p.39-51.

[22] Ferguson, Charles D. [2010]: The Long Road to Zero: Overcoming the Obstacles to a Nuclear-Free World. *Foreign Affairs*. Volume 89, Number 1, p.86-94.

- a rugalmas reagálás lehetősége és az eszkalációs dominancia,
- a nemzetközi rendszer stabilitása,
- a presztízs kérdése,
- a gazdaságossági szempontok,
- a potenciális ellenfelek katonai képességei,
- a nukleáris védőpajzs fenntartása, ezáltal pedig a további proliferáció megakadályozása,
- a nukleáris fegyverek kiegyenlítő funkciója,
- és a békés létesítmények terjedésével járó proliferációs veszély ellensúlyozása.

Mint arra már utaltam, prágai beszédében Obama elnök is fenntartotta a jogot a nukleáris fegyverek alkalmazására, amennyiben Amerikát vagy ellenfeleit fenyegetnék. Ahhoz azonban, hogy tényleg fenntartsa a hitelességét ezen fenyegetéseknek, leszerelési terveit úgy kell majd megvalósítania, hogy a teljes nukleáris triád kapacitását megtartja, kiegészülve olyan új technológiákkal, mint a kisebb robbanóerejű harctéri nukleáris fegyverek és a nagyobb pontosságú interkontinentális hordozó rakéták. Emellet pedig a hírszerzés és a stratégiai tervezés szerepét is növelni kellene (4. ábra). (Szorosan ehhez a gondolatsorhoz kötve megjegyzendő, hogy valószínűleg éppen ezen megfontolásoknak köszönhetően, az Obama-adminisztráció volt az, amely az előző kormányzatokhoz képest jelentősen megemelte a nukleáris fejlesztésekre fordítandó anyagi támogatásokat: a 2010 februárjában benyújtott indítványukban 2011-re több milliárd dolláros növekedést terveztek ezen célok megvalósítására.[23]) Ez is azt támasztja alá, hogy a leszerelést maga Obama is úgy képzeli el, hogy miközben az atomtöltetek száma drasztikusan lecsökken, hatékonyságuk megnő annak érdekében, hogy továbbra is képesek legyenek szavatolni a biztonságot.

## 2. Belső okok

Ami az amerikai belpolitikát illeti, úgy tűnik, hogy szerencsés helyzetben van, és ez nem kis részben köszönhető a Bush által képviselt unilaterális politikának. A leszerelés ügyében azonban csak a mérsékelt politikusok értenek egyet. A dolgozat soron következő alfejezeteiben láthatjuk majd, hogy elsősorban a Szenátuson belüli, és a Fehér Ház illetve a Pentagon közötti ellentétek a leszerelés megvalósításának első számú akadályai.

Ahhoz azonban, hogy megértsük ezeket a belső konfliktusokat, érdemes röviden megnézni, hogy mi is Obama elnök konkrét programja a nukleáris leszerelés tekintetében. Egyes források szerint több elemből tevődne össze maga a stratégia: először is az atomfegyvereket le kellene csökkenteni néhány száz robbanótöltetre, másodszor a nukleáris fegyverek használatának lehetőségeit szigorítani kellene, végül pedig biztosítani kellene a nukleáris fegyverek megbízhatóságát tesztrobbantások és újabb fegyverek fejlesztése nélkül (aminek köszönhetően ratifikálni lehetne a CTBT-szerződést). Mindezekből látható, hogy Obama nem csak mennyiségi, hanem minőségi változtatásokat is tervez; azaz a mennyiség csökkentésén túl, várhatóan az atomfegyvereknek szánt katonai és politikai szerepkör is csökkenni fog[24] (ennek

[23] Obama, Barack [2010]: *The Obama FY 2011 Budget Request for Nuclear Weapons, Nonproliferation, and Energy Security*. Forrás: http://www.connectusfund.org/blogs/obama-fy-2011-budget-request-nuclear-weapons-nonproliferation-and-nuclear-energy

[24] Balogh István [2010]: A washingtoni nukleáris stratégiai tervezés mint intézményi játszma. *Nemzet és biztonság*. Volume 3, Issue 1, p.33-43.

természetesen legfőbb eszköze a napokban esedékes *Nuclear Posture Review* – NPR – dokumentum kihirdetése lehet, mellyel elsősorban a stratégia minőségi oldalát lehetne végrehajtani, egy olyan új politikával, mely szakít az előző NPR dokumentumokkal).

### 2.1. Héják vs. Galambok vs. Baglyok

Az e fejezet címében megjelölt három csoport alapján szokták osztályozni az Egyesült Államok politikai osztályát. Amikor katonai kérdésekre kerül sor, a republikánusok viselkedését gyakrabban azonosítják „a héja" magatartással, míg a demokratákhoz inkább a másik két hozzáállás áll közelebb (ez persze bizonyos szempontból általánosítás, fontos megjegyezni, hogy sokszor találkozhatunk eltérő példákkal is). Intézményi tekintetben pedig magától értetődő módon a Pentagon a héják „gyűjtőhelye", míg a Fehér Ház álláspontja nyilván attól függ, hogy milyen párt adja az elnököt.

A nukleáris fegyverek ügyében a hidegháború óta újra és újra a héják kerekedtek felül, és megakadályozták, hogy a nukleáris stratégia ténylegesen elmozduljon a hidegháborús felfogáshoz képest. Éppen ezért napjainkban is rendkívül fontos tényező marad, hogy az Egyesült Államok nukleáris fegyverzettel kapcsolatos politikájával foglalkozó intézményi szereplők hogyan állnak a leszerelés kérdéséhez.

A héják hisznek benne, hogy az Egyesült Államok olyan világhatalom, melynek nincs félnivalója senkitől. Mindezt arra alapozzák, hogy mind a konvencionális mind pedig a nukleáris fegyverek tekintetében megkérdőjelezhetetlen fölényük van, mely fölény elrettenti az összes többi államot a támadástól. Ráadásul véleményük szerint ez a nukleáris elsőbbség pozitív hatással van a nemzetközi politika alakulására is: a héják például meg vannak róla győződve, hogy atomstratégiájukkal önmegtartóztatásra bírják a kínaiakat Tajvan kérdésében. Hiszen a kínaiak saját arzenáljuk sebezhetőségének tudatában bizonyára nem kezdenek olyan meggondolatlan akciókba melyek az Egyesült Államok beavatkozását válthatnák ki. E tényezőknek köszönhetően a héják a hidegháborús kölcsönös megsemmisítés doktrínáját (*mutually assured destruction* – MAD) elítélték, mivel ennek tükrében Amerika sebezhető volt egy esetleges szovjet támadással szemben. Számukra a hidegháború lezárulta és az amerikai nukleáris elsőbbség (és a már korábban említett eszkalációs dominancia) kialakulása azt jelentette, hogy egyrészt képessé váltak megnyerni minden háborút – legyen szó a szervezett fegyveres erőszak használatának bármilyen formájáról –, másrészt pedig így képessé váltak olyan veszélyesnek hitt országok szándékainak befolyásolására, mint a már említett Kína és újabban Észak-Korea vagy Irán. Mindebből látható, hogy elképzelésükkel teljesen összeférhetetlen az Obama által meghirdetett leszerelési program.

Ezzel szemben a „galambok" alapvetően ellenzik a nukleáris elrettentés más országok meggyőzésére történő felhasználását. Tartanak egy olyan amerikai külpolitikától, amely nem mérsékelt alapelveken nyugszik. Véleményük szerint a nukleáris elsőbbség – társulva az egyéb téren elért hatalmi fölénnyel – éppen ellenkező hatással van Washington nemzetközi helyzetére. Szerintük ez a fajta politika éppen hogy intenzívebb proliferációs törekvéseket indukál a potenciális ellenfelekben. Ráadásul az amerikai előnyök behozataláért folytatott versenyfutásban az ellenfelek esetleg meggondolatlan cselekedeteket tennének. Szerintük tehát a nukleáris fegyverek valóban rendelkezhetnek stabilizáló és béketeremtő képességgel, de csakis olyan esetben, amikor az összes nukleáris hatalmat korlátozza a sebezhetőség érzete. Éppen ezért a béke megteremtéséhez nemzetközi ellenőrzésekkel felügyelt kölcsönös leszerelés, illetve

bizalomépítő intézkedések szükségesek. Ebből is látható, hogy ez az elképzelés áll legközelebb Obama prágai programjához.

Végül említést kell még tennünk a harmadik csoportról, a baglyokról, akik látásmódjukat tekintve valahol az előző kettő között helyezkednek el, némiképp azonban a galambokhoz állnak közelebb. Ők alapvetően az Egyesült Államok szándékaitól függetlenül az ellenfél kormányainak destabilizációjától félnek. Ha ugyanis ezek a kormányok meggyengülnek, akkor bizonyos katonai döntések átkerülhetnek alacsonyabb parancsnoki szintekre. Ebből pedig olyan véletlenszerű konfliktusok adódhatnak, melyek során az alacsonyabb rangú katonai tisztekre bízott atomfegyverek esetleg egy felsőbb körök által jóvá nem hagyott nukleáris csapásban kerülnek bevetésre.[25]

### 2.2. Kulcsfigurák a leszerelés kérdése kapcsán

A főbb elképzelések felvázolása után érdemes megnézni néhány konkrét személyt és intézményt is, melyek meghatározó szerepet játszhatnak a fegyverleszerelés kapcsán az Egyesült Államok belpolitikai hatalmi játszmáiban.

Andrew Grotto és Joe Cirincione rövid tanulmánya[26] alapján elmondható, hogy a *Nuclear Posture Review* kapcsán kibontakozó belpolitikai ellentét a mostani kormányzatban intézményi formában jelent meg, a Pentagon és a Fehér Ház között. Az NPR dokumentum kialakításában hagyományosan az elnöknek van döntő szerepe, a gyakorlatba ültetés azonban elsősorban a Pentagonra és a Külügyminisztériumra hárul. Így az intézményi csatározások miatt gyakran előfordul, hogy végül nem sikerül megvalósítani az elnök által megszabott irányvonalat. Obama éppen emiatt igyekszik minden rendelkezésére álló eszközzel nyomást gyakorolni, ugyanakkor mégsem tudja teljes biztonsággal kedve szerint befolyásolni a végső eredményeket. Mindez az ellentét alapvetően annak köszönhető, hogy a Pentagon és a Fehér Ház különböző szempontból közelíti meg az atomfegyverek kérdését. Úgy tűnik, Obama a nukleáris terrorizmus és a proliferáció kérdéseit tekinti legfontosabbnak. Ezzel szemben a Pentagon prioritásai a biztonságos, hatékony és megbízható arzenál fenntartása és az ellenfelek elrettentése. A védelmi tárca mindezt arra alapozza, hogy, ha Amerika ellenfeleit nem fenyegetné a nukleáris fegyverek bevetésének lehetősége, akkor azok felbátorodnának és akár konvencionális eszközökkel, akár nukleáris eszközökkel támadást mérhetnének az Egyesült Államokra és szövetségeseire. Ráadásul a Pentagonnak olyan külső tényezőkkel is számolnia kell, mint az ultrakonzervatív politikusoktól, a minisztérium védelmi ipari érdekcsoportjaitól és a nukleáris arzenált kezelő bürokrácia felől érkező nyomások, melyek mind az Obama által megfogalmazott elvek megvalósítása ellenében hatnak.

Mindezek tükrében érthető, hogy az amerikai média miért szokta ezt a belső csatát az elnök elveit valló Joe Biden alelnök és Robert Gates védelmi miniszter személyes harcaként értékelni. Robert Gates az imént említett Pentagon-féle álláspontot vallja, és amellett érvel, hogy nem szabad korlátokat szabni az atomfegyverek használatának. Amerikának minél rugalmasabb válaszadási lehetőségekre van szüksége, azaz meg kell

[25] Lieber, Keir A. – Press, Daryl G. [2006]: The Rise of U.S. Nuclear Primacy. *Foreign Affairs*. Volume 85, Issue 2, p.42-54.

[26] Grotto, Andrew – Cirincione, Joe [2009]: The Huffington Post: *The Pentagon's Nuclear Posture Landmine*. Forrás: http://www.huffingtonpost.com/joe-cirincione/the-pentagons-nuclear-pos_b_255517.html

őriznie a nukleáris elsőbbségét. Vele szemben Joe Biden szerint minimalizálni kellene azon esetek számát, amikor az Egyesült Államok atomfegyvereket vethet be. Mindenek előtt meg kell szüntetni a Bush-adminisztráció által megteremtett megelőző csapásmérés-doktrínáját a nukleáris fegyverek tekintetében, másodszor pedig korlátozni kell Amerika lehetőségeit az atomfegyverek használatára. Véleménye szerint ugyanis csak nukleáris csapásra adott válaszként lehetne atomfegyvereket alkalmazni a gyakorlatban.[27]

Biden ezen gondolatokat részletesen is kifejtette 2010. február 18-án elmondott beszédében. A nukleáris fegyverek számának csökkentése mellett elsősorban azt az érvet hozta fel, hogy a Pentagon által kívánt biztonsági garanciák ugyanúgy fennmaradnának az egyéb technológiai fejlesztéseknek köszönhetően (rakétavédelmi pajzs; bunkertörő rakéták, nagy pusztító erővel bíró konvencionális robbanófejek, melyek interkontinentális rakétákra szerelve a világ bármely részét elérik). Véleménye szerint a Bush-adminisztráció komoly hibát vétett, amikor elhanyagolta a nukleáris infrastruktúrát és fejlesztéseket. Ezeket ugyanis létfontosságúnak tartja az új kormányzat a biztonságos leszerelés végrehajtásához. Hangsúlyozta továbbá, hogy optimista a CTBT szerződés tekintetében is, mert a Bush-kormány által kifogásolt gyenge verifikációs mechanizmusok komoly javulást mutattak az elmúlt években. Végül pedig kitért Obama leszereléssel kapcsolatos terveire is, melyeket maga is teljes mellszélességgel támogat.[28]

A Gates–Biden párharcon túl az amerikai sajtó igen gyakran tesz említést az úgynevezett „non-proliferációs trióról" Bidenre, Sam Nunnra és Richard Lugarra utalva. Sam Nunn (1972 és 1997 között Georgia állam szenátora) és Richard Lugar (1977-től napjainkig Indiana állam szenátora) neve már az 1990-es években összefonódott a non-proliferáció kérdésével. A Nunn–Lugar kooperációs fenyegetés-csökkentési program (Nunn-Lugar Cooperative Threat Reduction Treaty) 1992-ben indult a G7-ek és Oroszország (illetve más poszt-szovjet országok) közreműködésével. Elsődleges célja a poszt-szovjet stratégiai nukleáris arzenál és a biztonságos leszerelés felügyelete volt. A program alapvetően sikeresnek mondható, hiszen az összes Oroszország területén kívülre kerülő atomtöltetet leszerelték, vagy visszaszállították az oroszoknak. Ezen sikereknek köszönhetően már az 1990-es évek közepén felmerült, hogy terjesszék ki a program kereteit. Így szintén napirendre kerültek az egyéb tömegpusztító fegyverek, és a program költségvetése is jelentősen megugrott.[29] Napjainkban mindkét szenátor határozottan támogatja Obama elképzeléseit. Sam Nunn nevével már találkozhattunk a dolgozat elején említett két *Wall Street Journal* cikk társszerzőjeként; míg Richard Lugar legutóbb 2010. január 28-án elmondott beszédében emelte fel szavát a leszerelés gondolata mellett. Lugar szenátor itt kifejtette, hogy hisz abban, hogy a nukleáris fegyverek tekintetében a világ fordulóponthoz érkezett, ugyanakkor figyelmeztetett arra is, hogy ezt a politikát nem szabad egyoldalúan véghezvinni. Szerinte mindezt egy nemzetközi összefogás által kell megvalósítani. A folyamatnak államok közti és

[27] Rogin, Josh [2010]: Foreign Policy Magazine: *Nuclear Posture Review delayed until mid to late March.* Forrás: http://thecable.foreignpolicy.com/posts/2010/02/25/nuclear_posture_review_delayed_until_mid_to_lat e_march

[28] Biden, Joe [2010]: *Remarks on Nuclear Security*. Forrás: http://www.cfr.org/publication/21477/bidens_speech_on_nuclear_security_february_2010.html

[29] Diehl, Sarah J. – Moltz, James Clay [2002]: *Nuclear Weapons and Nonproliferation*. ABC-CLIO Publishing, Oxford. p.189-190.

nemzetközi intézmények felügyelete alatt zajló fegyverleszerelési törekvések és non-proliferációs programok keretében kell megtörténnie.[30]

Aki még mindenképp említést érdemel ezen a téren, az Ellen O. Tauscher. Tauscher jelenleg a fegyverkorlátozási és nemzetközi biztonsági ügyekért felelős külügyminiszter-helyettes. 2009 júniusában foglalta el hivatalát és teljes mértékben osztja Obama nézeteit a fegyverkorlátozás ügyében. Vélhetően ennek is köszönhető, hogy az NPR dokumentumot előkészítő bizottságban is vezető szerepet kapott, és alkalma nyílt az egyébként Pentagon által irányított folyamatokon némiképp finomítani és a Fehér Ház szándékai szerint alakítani azokat. 2010. februári párizsi látogatása alkalmával egy leszerelési konferencián elmondta, hogy a nukleáris fegyverek félelmet szülnek, és minden ember számára biztosítani kellene azt a jogot, hogy egy nukleáris fegyverektől mentes világban élhessen. Véleménye szerint ugyanakkor a nukleáris fegyverek teljes leszereléséért folytatott küzdelemben talán nem is maga a cél, hanem az ahhoz vezető út az, ami igazán fontos. Éppen ezért az elkövetkezendő hónapok eseményeit sorsdöntőnek tartja a jövő szempontjából. Rendkívül optimista az új NPR dokumentummal kapcsolatban, mivel állítása szerint az előző két adminisztrációhoz képest most jóval nagyobb szava volt a dokumentum kidolgozásában a Külügyminisztériumnak, így jelentős változások várhatóak a korábbi stratégiákkal szemben.[31]

### 2.3. A szenátus

Míg az NPR dokumentum elsősorban a Fehér Ház és a védelmi minisztérium közti konfliktust élezte ki, addig a szenátuson belüli ellentétek alapvetően az új START-szerződés ratifikációja kapcsán merültek fel. Maga a szerződés ugyan még nem is áll készen, a szenátus egyes tagjai azonban már előzetesen hangot adtak aggodalmaiknak. Ezen szenátorok közölték azt is, hogy amennyiben ezekre a félelmekre nem érkezik megfelelő válasz, úgy nem fogják aláírni a szerződést – ezzel pedig veszélybe kerülne a ratifikációhoz szükséges 67%-os szenátusi többség.

A szerződés fő ellenzői Jon Kyl, John McCain és Joseph Lieberman szenátorok, akik már több nyilvános figyelmeztetést küldtek a Fehér Háznak, kijelentve, hogy nem hajlandóak ratifikálni a szerződést.[32] Ők kezdetben azért nem támogatták a ratifikációt, mert úgy találták, hogy Obama úgy akarja csökkenteni az atomfegyverek számát, hogy közben nem emeli meg kellőképpen a nukleáris fejlesztésekre fordítandó anyagi támogatásokat, hogy növelje a megmaradt arzenál hatékonyságát. Miután azonban e tekintetben előrelépés történt Obama részéről,[33] egy újabb kifogással lépett elő az ellenzők tábora. Ezúttal az orosz hozzáállást kifogásolták. Az oroszok ugyanis a 2009. július 9-i Medvegyev–Obama csúcstalálkozó alkalmával ígéretet tettek arra, hogy a rakétavédelmi programot teljesen külön kezelik majd az új START-szerződés kérdésétől. Amint azonban Obama is felvetette a rakétavédelmi program telepítésének a

[30] Lugar, Richard [2010]: *Senator Lugar's Speech to the Conference on Strategic Weapons in the 21st Century.*Forrás: http://lugar.senate.gov/nunnlugar/

[31] Tauscher, Ellen O. [2010]: *Under Secretary Ellen Tauscher's Remarks on Nuclear Disarmamen.* Forrás: http://geneva.usmission.gov/2010/02/03/tauscherparis/

[32] Rogin, Josh [2010]: Foreign Policy Magazine: *„New START" dead on arrival?* Forrás: http://thecable.foreignpolicy.com/posts/2010/02/23/new_start_dead_on_arrival

[33] Itt a 2010 februárjában benyújtott költségvetési-tervezetet érdemes megemlíteni, mellyel kapcsolatban már a dolgozat elején jeleztem, hogy jelentős pénzügyi növekedést tervez a nukleáris fejlesztések ügyében.

lehetőségét, az orosz vezetés azonnal összekapcsolta a két kérdést, ezzel megrekesztve a folyamatokat. Putyin 2010 februárjában már egyenesen azzal fenyegetett, hogy egyoldalú nyilatkozatot fog tenni, melyben kijelenti, hogy Oroszország fenntartja a jogot a START-szerződésből való kihátrálásra, abban az esetben, ha Amerika nekilát egy európai rakétavédelmi pajzs kiépítésének – bomlasztva ezzel a nemzetközi rendszer egyensúlyát.[34] Az imént említett szenátorok véleménye szerint ezzel a lépéssel viszont az egész szerződés értelmét vesztené. McCain és Lieberman ezért személyes levelet küldött James Jones nemzetbiztonsági tanácsadónak, melyben külön hangsúlyozták, hogy ha olyan egyoldalú orosz kijelentés születik az amerikai rakétavédelmi tervek és az új START-szerződés kapcsán, melyben Oroszország fenntartja jogát a kihátrálásra, akkor ők megakadályozzák az új START-megállapodás ratifikációját.[35]

Félő továbbá, hogy amennyiben meg is születik a szerződés, a ratifikációra valószínűleg ebben az évben már semmiképpen sem kerülhet sor, mert maga az eljárás legalább hat hónapot vesz igénybe. A kongresszusi választások idején azonban a szenátus már általában augusztusban befejezi munkáját. Ráadásul a ratifikációhoz szükséges minimum hat hónap is könnyedén elhúzódhat. A két ország elnökei először aláírják a szerződést, majd kidolgozásra kerülnek a különböző mellékletek, útmutatók és magyarázó dokumentumok. Ezeknek azonban mindegyikét külön jóvá kell hagyatni a szenátussal is. Éppen ezért az amerikai és orosz feleknek már a megíráskor külön figyelmet kell szentelniük arra, hogy mindkét fél számára elfogadható dokumentumok szülessenek – amennyiben nem akarják nagyon elhúzni a bürokratikus folyamatokat. Mindezek után a Szenátusnak még külön meghallgatásokat is le kell bonyolítania a kérdésben érintett bizottságok (Fegyveres Erők Bizottsága – *Armed Services Committee*, Külügyi Bizottság – *Foreign Relations Committee*) keretei között. A szenátusi többség vezetője (Harry Reid) pedig csak akkor tűzheti ki a végső szavazás időpontját, ha ezek a meghallgatások is lezárultak.[36] Reid egyébként a McCain és Lieberman által írt levélhez csak annyit fűzött hozzá cinikusan, hogy akár megszületik egy általuk emlegetett orosz nyilatkozat, akár nem, Oroszország bármikor úgy dönthet, hogy egyoldalúan felrúgja a szerződést, ha azt érdekei úgy kívánják – hiszen ezt Amerika is megtette a Bush-kormányzat idején az ABM-szerződéssel. Éppen ezért szerinte semmi szükség ezen az alapon megakadályozni az új START-szerződés érvénybe lépését.[37] Ettől függetlenül Reid rendkívül optimista a 2010-es ratifikáció tekintetében. Egy 2010 februárjában tett interjújában kifejtette, hogy a 2010-es év napirendjében még mindig „fent van tartva a hely" a START-szerződésnek, és véleménye szerint ha a szenátus időben megkapja az összes szükséges anyagot, akkor még ebben az évben befejeződhet a ratifikáció.[38]

---

[34] Rogin, Josh [2010]: Foreign Policy Magazine: *Stage set for new fight over START treaty.* Forrás: http://thecable.foreignpolicy.com/posts/2010/02/17/stage_set_for_new_fight_over_missile_defense

[35] Rogin, Josh [2010]: Foreign Policy Magazine: *„New START" dead on arrival?* (U.o.)

[36] Rogin, Josh [2010]: Foreign Policy Magazine: *No „New START" in 2010, Hill sources predict.*Forrás: http://thecable.foreignpolicy.com/posts/2010/02/24/no_new_start_in_2010_hill_sources_predict

[37] Rogin, Josh [2010]: Foreign Policy Magazine: *„New START" dead on arrival?* (U.o.)

[38] Rogin, Josh [2010]: Foreign Policy Magazine: *No „New START" in 2010, Hill sources predict* (U.o.)

Reid optimizmusa ellenére további aggodalomra adhat okot a non-proliferációs ügyek szempontjából legmeghatározóbb szenátusi bizottság vezetőjének nyilatkozata a ratifikáció kapcsán. A Fegyveres Erők Bizottságának élén álló Carl Levin szenátor egy 2010. február 23-i interjújában úgy nyilatkozott, hogy konkrét számításokat ugyan nem végzett, de kételkedett azzal kapcsolatban, hogy meglehet-e a szükséges 67 %-os többség. Hozzátette, hogy még abban sem teljesen biztos, hogy a külügyi bizottság vajon javasolni fogja-e a szavazás kiírását.[39] Levin egyébként szintén „Obama embere", a nukleáris kérdésekkel kapcsolatban osztja az elnök nézeteit, éppen ezért ha egyszer a START-szerződés elérkezik a bizottsági meghallgatások szakaszába, személye még sokat számíthat a ratifikáció végkimenetelét illetően.

Ezen rövid áttekintőből is látszódik, hogy attól függetlenül, hogy Obama elnök mit hirdet meg programként és fő irányelvként, a leszerelési törekvések végső kimenetele egyelőre erősen kétséges. A terveknek ugyanis először végig kell menniük a bürokrácia rögös útvesztőjén. A korábbi adminisztrációkhoz hasonlóan itt is intézményi szintű, és egyes intézményeken belüli ellentétek nehezítik a non-proliferációs program egyes elemeinek a megvalósítását. Mindebből adódik, hogy – a nemzetközi viszonyoktól függetlenül – elsősorban az egyes intézmények közötti és az azokon belüli ellentéteket kell feloldani, és csakis egy stabil belső konszenzussal lehet nekirugaszkodni olyan nagyszabású terveknek, mint a teljes nukleáris leszerelés megvalósítása hosszú távon.

### 2.4. A CTBT ratifikációja

Az atomcsend egyezmény[40] ratifikációja azért sorolandó még a belső problémák körébe, mert ennek sikere is elsősorban a Szenátus megosztottságának a függvénye. Mint arra már korábban is utaltam, egyes elemzők szerint e szerződés ratifikációjára még kisebb az esély, mint a START-szerződésére. Az előző fejezetben tárgyalt bürokratikus folyamatok a CTBT esetében is ugyanígy zajlanának. Mindezek ellenére – amint azt láthattuk – Joe Biden mégis optimistán nyilatkozott ez ügyben: szerinte a korábban kifogásolt verifikációért felelős szervezet (*Comprehensive Test-Ban Treaty Organization* – CTBTO) új ellenőrzési mechanizmusai mára jóval kifinomultabbak és megbízhatóbbak.

Röviden azért érdemes megnézni, hogy 1999-ben a szenátus milyen indokokra hivatkozva utasította vissza a szerződés ratifikációját, mik voltak a szerződés mellett és

[39] Rogin, Josh [2010]: Foreign Policy Magazine: *„New START" dead on arrival?* (U.o.)

[40] Előzményként talán annyit érdemes megjegyezni, hogy a szerződésről 1993 áprilisában Bill Clinton és Borisz Jelcin kezdte meg az egyeztetéseket és 1994. január 25-én megrendezésre került a genfi konferencia", ahol megindultak a CTBT-tárgyalások. 1996. szeptember 24-én Clinton elnök első államfőként aláírta a szerződést, és egy évvel később a szenátus elé került a dokumentum. Miután 1997 szeptemberében megkapták a szerződést, különböző bizottságok keretében megindultak a meghallgatások. A Fehér Háztól mindvégig erős nyomás nehezedett a szenátusra a ratifikáció ügyében. Clinton elnök az 1998. januári, Az Unió helyzetéről szóló beszédében külön utalt a kérdésre és a döntés mihamarabbi meghozatalára sürgette a szenátust. Ennek ellenére fontos említést tenni még két külső eseményről is, melyek rendkívül negatívan befolyásolták a kérdést: ez pedig India és Pakisztán kísérleti robbantásai voltak 1998 májusában. A meghallgatások és egyeztetések még több mint egy éven át elhúzódtak, míg 1999. október 13-án került sor a végső szavazásra, ahol 51-48 arányban (19 igen szavazat híján) meghiúsult a ratifikáció.

ellen szóló legfőbb érvek.[41]

Amelyek a szerződés mellett szóltak:

- a CTBT-vel elvileg megakadályoznák az új atomhatalmak megjelenését és a nukleáris fejlesztéseket (amennyiben ezt minden állam aláírná),
- a szerződés elfogadása esetén bebiztosítanák az Egyesült Államok nukleáris elsőbbségét,
- ha az Egyesült Államok ratifikálja a szerződést, az példaértékű lehet a többi állam számára is,
- ha senki más sem fejleszthet, akkor Amerika nukleáris elrettentő potenciálja biztosítva lenne és hitelességet tükrözne.

Amik a szerződés ellen szóltak:

- a kétségek, hogy egy ilyen szerződés nem képes garantálni, hogy a többi állam felhagyjon a nukleáris fejlesztésekkel,
- nem biztosított, hogy a szerződést valóban minden állam aláírja,
- a fejlesztések befagyasztása Amerikán belül kedvezőtlenül hatna a katonaságra,
- a verifikációs mechanizmusok megbízhatatlanok, így a szerződés nem tudja garantálni a benne foglaltakat,
- a kis teljesítményű nukleáris tesztek még nem kimutathatóak, a globális érzékelő-rendszerek még nem elég fejlettek és kiépítettek, ezért maradnának kiskapuk a rendszerben,
- ha Amerika egyszer aláírta nem lesz képes kihátrálni belőle (még ha mások meg is szegik a szerződést),
- a robbantásos tesztelés helyettesítésére még nem sikerült megtalálni a megfelelő alternatívákat, így a fejlesztések jövője veszélybe kerülne,
- a fejlesztések híján pedig az amerikai fenyegetések hitele csorbulna, ezzel gyengítve az Egyesült Államok nemzetközi pozícióit.

A vita kapcsán talán még két személyt érdemes kiemelni, akik napjainkban is fontos szerepet játszanak a leszerelési kérdésekben és már akkoriban is komoly befolyással bírtak. A szerződés egyik legnagyobb támogatója Joe Biden volt, aki minden erejével a ratifikáció mellett harcolt, míg a legnagyobb ellenzője a dolgozat korábbi fejezeteiben is emlegetett Jon Kyl szenátor volt. Kyl komoly lobbitevékenységgel biztosította, hogy meglegyen a ratifikáció megbuktatásához szükséges republikánus szavazatmennyiség.[42]

Obama már a 2008-as választási kampány során is jelezte, hogy szeretné majd mihamarabb tető alá hozni a CTBT ratifikációját.[43] Ez elnöksége kezdetével sem változott, ám amint azt láthattuk a korábbi fejezetekben, ehhez szükség van a kérdésben megosztott Szenátus kétharmados többségére is. Ráadásul nem csak az erősen ellenálló republikánus szenátorokat kell meggyőzni, hanem a Clinton-adminisztráció kudarcának megismétlődésétől tartó demokratákat is. Ugyanakkor ami ezúttal a ratifikáció irányába hat, az maga a tény, hogy 1992 óta az Egyesült Államok önként követi a később

[41] Jones, Christopher M. [2005]: *Rejection of the Comprehensive Test Ban Treaty: The Politics of Ratification.* In.: Carter, Ralph G. [2005]: *Contemporary Cases in U.S. Foreign Policy: from Terrorism to Trade*. CQ Press, Washington. p.181-211.

[42] Jones, Christopher M. [2005]: *Rejection of the Comprehensive Test Ban Treaty: The Politics of Ratification.* p.181-211.

[43] Obama, Barack [2010]: *Arms Control Today 2008 Presidential Q&A: President-elect Barack Obama.* Forrás: http://www.armscontrol.org/2008election

szerződésbe foglalt alapelveket: nem hajtott végre nukleáris tesztrobbantásokat, és a jelen adminisztráció politikáját áttekintve látható, hogy ennek megváltoztatására nincs is túl sok esély. Ráadásul ma már 180 aláírója van a szerződésnek, akik közül 148-an már ratifikálták is (míg ez a szám az 1999-es elutasításkor mindössze 51 volt). Külön hangsúlyoznám, hogy maga a szerződés egészen máig nincsen hatályban, hiszen az Alapokmány mellékletében megszabták, hogy mely 44 államnak kell mindenképpen ratifikálni – mindez természetesen annak az egyszerű oknak köszönhető, hogy amennyiben a jelenlegi és a potenciális jövőbeli atomhatalmak nem írják alá, semmi értelme nincs a szerződés életbe lépésének. Ezen 44 országból mára már csak 9-en maradtak (Egyesült Államok, Kína, Észak-Korea, Egyiptom, India, Indonézia, Irán, Izrael és Pakisztán), ugyanakkor nagyon valószínű, hogy ezen országok közül egyik sem fogja ratifikálni a szerződést mindaddig, amíg Amerika ezt meg nem teszi.[44]

Ami az 1999-es kifogásokhoz képest javult, és napjainkban további optimizmusra adhat okot, az elsősorban a verifikációs mechanizmusokban bekövetkezett technológiai fejlemények. Napjainkban már szinte lehetetlen úgy tesztrobbantásokat végezni, hogy azt az ellenőrző szenzorok ne mutatnák ki. Ráadásul a szerződés életbe lépése után további szenzorokat lehetne telepíteni a deklarált tesztrobbantási területekre, ezzel gyakorlatilag kizárva az esélyét egy észrevétlen szabálysértésnek.[45]

Mint azt a START-szerződés kapcsán is láthattuk, az elnök nem tudja közvetlenül befolyásolni a ratifikáció menetét, de több eszközzel is erős nyomást gyakorolhat. Obama először is befizethetné azt a 40 millió dollárra becsült hátralékot a CTBTO-nak, amit még a Bush-adminisztráció halmozott fel. Másrészt pedig az ENSZ keretein belül komoly előrelépést jelenthet Amerika szerződéssel kapcsolatos magatartásának újragondolása. Az imént említett tartozás abból adódik, hogy Bush elnök a nemzetközi ellenőrző rendszerek telepítésének Amerikára eső részét kifizette, mondván, hogy ezek működése országa érdekeit is szolgálja. Nem volt hajlandó azonban beszállni a verifikációs mechanizmusokért felelős CTBTO fenntartási költségeibe, ezzel felhalmozva a már említett 40 millió dolláros tartozást. Ami pedig az ENSZ-t illeti, Bush idején többször szavaztak a CTBT támogatásáról az ENSZ Közgyűlésében, Amerika azonban még 2008 szeptemberében is (egyedüli országként) elutasítólag szavazott a szerződéssel kapcsolatban.[46] Ezzel szemben éles váltást jelent, hogy a 2009-es őszi szavazáson már az Egyesült Államok is a támogatók között voksolt (összesen 175 ország szavazott igennel), és ismételten csak egyetlen ellenzője maradt a CTBT-nek, ez pedig Észak-Korea volt.[47]

Annak ellenére azonban, hogy mindezek pozitívan befolyásolják a CTBT ratifikációjának vitáját, a Pentagon nyomása a szerződés ellenében – kiegészülve a mereven elzárkózó republikánus szenátorokkal – egyelőre lehetetlenné teszik a szerződés életbe lépését. Erről tanúskodik az is, hogy a START-vita során egy Jon Kylhez közeli forrás úgy nyilatkozott, hogy a szenátor a START-tal kapcsolatban talán

---

[44] Dunlop, Sean – Preez, Jean du [2009]: Nuclear Threat Initiative: *The United States and the CTBT: Renewed Hope or Politics as Usual* Forrás: http://www.nti.org/e_research/e3_ctbt_united_states.html

[45] Hafemeister, David [2008]: *The Comprehensive Test Ban Treaty: Effectively Verifiable.* Forrás: http://www.armscontrol.org/print/3391

[46] Joseph, Josi [2009]: Renew the Drive for CTBT Ratification. *Washington Quarterly*. Volume 32, Issue 2, p.79-90.

[47] Comprehensive Test-Ban Treaty Organization [2009]: *Near Universal Support for the CTBT at First Committee*. Forrás: http://www.ctbto.org/press-centre/highlights/2009/near-universal-support-for-the-ctbt-at-first-committee/04-november-2009-page-1/

még meggyőzhető, a CTBT-vel kapcsolatban azonban kizárt dolog, hogy újragondolja álláspontját.[48] Ez a kérdés viszont jelenleg nincs is igazán a politikai napirend csúcsán, így valószínűleg majd a tavaszi események és a START-szerződés fejleményeinek tükrében kerülhet újra a figyelem középpontjába.

## 3. Külső okok

A külső okok tekintetében is több olyan nemzetközi kérdés van, melyek egyrészt a nukleáris hatalmak részéről az atomfegyverek leszerelésének nehézségeit mutatják, másrészt pedig olyan folyamatok, melyek a nemzetközi atomsorompó-rendszer stabilitását ássák alá; ezáltal pedig az atomfegyverek szükségessége mellett hatnak. Ebben a fejezetben én alapvetően hét ilyen tényezőt szeretnék megvizsgálni abból a szempontból, hogy a legújabb fejlemények hogyan befolyásolják Obama mozgásterét és programja sikerének kilátásait a jövőre nézve. Ezek a kérdések pedig: Oroszország, Irán, Észak-Korea, Pakisztán, a nukleáris terrorizmus fenyegetése, a növekvő nemzetközi cinizmus a leszereléssel kapcsolatban és a nukleáris energia reneszánszának kérdése.

### 3.1. Oroszország, az új START-szerződés és az európai rakétavédelmi rendszerek

A START-szerződés amerikai oldalát és a ratifikációs folyamat lehetséges problémáit már láthattuk az előző fejezetekben. Érdemes azonban megnézni a kérdéssel kapcsolatos orosz nézőpontot, továbbá indokolt magának a szerződésnek a kidolgozási folyamatát is megvizsgálni. Végül azt is fel kívánom tárni, hogy melyek a megállapodás kidolgozását akadályozó legfőbb tényezők.

Először is az orosz fél a nukleáris stratégiáját fegyverzet-ellenőrzéssel, leszereléssel, rakétavédelemmel, nukleáris modernizációval és a konvencionális fegyverek fejlesztésével együtt képzeli el. Megfigyelhető egyfajta folytonosság a szovjet korszakkal, egyes új tendenciák azonban mégis pozitív fejleményeket mutatnak. Itt mindenekelőtt a nukleáris fegyverek megelőző csapásra való felhasználásának egyre kisebb szerepére gondolhatunk a stratégiai tervezésben. A „birodalmi gondolkodás" ugyanakkor továbbra is jelen van Oroszországban, és alapvetően három tényezőből táplálkozik: a nukleáris fegyverekből, a történelmi nagyság mítoszából és az energiaiparban elfoglalt helyéből, melynek köszönhetően egész Európa függ Moszkvától. Ebből a birodalmi szemléletből fakad, hogy a vezető réteg egyes tagjai még mindig katonai vetélytársként, nem pedig stratégiai partnerként tekintenek az Egyesült Államokra. A hidegháború folyamán elindult nukleáris leszerelési folyamatok erős támogatást élveztek, mert megakadályozták azt, hogy Amerika teljesen lekörözze Oroszországot a nukleáris fejlesztések terén. Ezen korlátozó szerződéseknek köszönhetően fennmaradt a két ország közti nukleáris paritás és ez napjainkban is fontos ütőkártya az orosz nagyhatalmiság szempontjából.[49] Arra már utaltam korábban is, hogy a számok tekintetében már több évtizede az oroszok vezetnek, a fejlesztéseknek és a

[48] Rogin, Josh [2010]: Foreign Policy Magazine: *No „New START" in 2010, Hill sources predict* (U.o.)

[49] Cohen, Ariel [2009]: The Heritage Foundation: *Dangerous Trajectories: Obama's Approach to Arms Control Misreads Russian Nuclear Strategy*. Forrás: http://www.heritage.org/Research/Reports/2009/11/Dangerous%20Trajectories%20Obamas%20Approach%20to%20Arms%20Control%20Misreads%20Russian%20Nuclear%20Strategy

hatékonyabb technológiáknak köszönhetően azonban minőségi szempontból messze az Egyesült Államok van fölényben.

Ami a nukleáris fegyverek szerepének megítélését illeti napjainkban, elmondható, hogy a katonai vezetés fontos háborús eszközt lát ezekben a fegyverekben, míg a civil réteg elsősorban politikai ütőkártyaként és a hatalmi viszonyokat kiegyenlítő lehetőségként értelmezi őket. Putyin 2006-os beszédéből is látszódik, hogy mindenek előtt ezen fegyverek politikai hasznát tartja fontosnak, hiszen a nukleáris fegyverek birtoklása az elrettentés politikájának és az ország biztonságának első számú letéteményese.[50] Mindebből pedig az a fontos következtetés vonható le, hogy a fegyverkorlátozással szemben a teljes leszerelés megvalósításában már valószínűleg nem lennének partnerek az oroszok. (Ez persze abból a megfontolásból is adódik, hogy egy atomfegyvermentes világ bebetonozná Amerika számára a katonai elsőbbséget hatalmas konvencionális fölényének köszönhetően. Ráadásul olyan külső tényezők is visszatartják az oroszokat a teljes leszereléstől, mint a kínai, észak-koreai és iráni fegyverprogramokkal kapcsolatos növekvő aggodalmak.)

Ami a stratégiai nukleáris fegyverek számát illeti: napjainkban az Egyesült Államok nagyjából 2200 ilyen robbanótöltettel rendelkezik (2. ábra); míg Oroszország esetében 2700 körülire becslik ezt az adatot (3. ábra). A töltetek célba juttatására szolgáló stratégiai eszközök száma Amerika esetében 800 (2. ábra), Oroszország esetében ez az adat 620 körül van (3. ábra). 2009. július 1-jén Obama és Medvegyev megegyeztek arról, hogy az új START-szerződésben a stratégiai fegyverek számát csökkentik 1500 és 1675 közé; illetve a hordozó eszközöket 500-1100 között maximalizálják.[51] A jelenleg is tárgyalás alatt lévő szerződésnek eredetileg már 2009 decemberére el kellett volna készülnie, három tényezőnek köszönhetően azonban még ma sem sikerült teljesen lezárni a megbeszéléseket. Először is felvetődött maga a kérdés, hogy mit is tekintsenek nukleáris robbanófejeknek, mi tartozik a leszerelendő kategóriába. Másodszor a verifikációs mechanizmusokkal kapcsolatban az a probléma merült fel, hogy a korábbi START-hoz rendkívül szigorú szabályozás társult – még egymás összeszerelő műhelyeibe is betekintést kaphatott a két fél. Most azonban az oroszok szeretnék, ha lazítanának ezeken a szabályokon és megszüntetnék ezt a lehetőséget.[52] A harmadik és talán legjelentősebb dilemma pedig a már említett európai rakétavédelmi rendszerek telepítésének kérdése.[53]

---

[50] Putyin, Vlagyimir [2006]: *Opening Address at Meeting on Developing Russia's Nuclear Weapons Complex*. Forrás: http://eng.kremlin.ru/speeches/2006/03/30/2300_type82912type82913_104010.shtml

[51] Isaacs, John [2009]: *Introduction: START I and Nuclear Weapons Reductions*. Forrás: http://www.armscontrolcenter.org/policy/nuclearweapons/articles/introduction_start_i_and_nuclear weapons_reductions/

[52] Gálik Zoltán [2009]: *Non-proliferáció* című előadása a Budapesti Corvinus Egyetem *Biztonságpolitika* című kurzusán 2009. december 8-án.

[53] Az eredeti tervet még Bush kormánya vetette fel, arra hivatkozva, hogy egy ilyen nukleáris pajzs megvédené Európát és az Egyesült Államokat egy potenciális támadástól, elsősorban egy esetleges Iránból kilőtt interkontinentális rakétától. Ugyanakkor erősen bizonygatták, hogy a tervnek nincsen semmilyen Oroszország vagy Kína ellenes dimenziója. Első lépésként Bush elnök 2001 decemberében egyoldalúan felmondta az ABM-szerződést, majd 2002. december 6-án aláírt elnöki rendeletében (*National Security Presidential Directive 23* – NSPD-23) jóváhagyta a programot, és 2004-re tűzte ki a telepítés kezdetének dátumát. A rendszer telepítésére két európai országot szemeltek ki: Csehországot és Lengyelországot. De már maga az ötlet is olyan erős felháborodást keltett, hogy Putyin elnök kilátásba helyezte az

Amikor ismét napirendre került az ügy, elődjéhez hasonlóan Obama is hangoztatta, hogy a tervnek nincs semmilyen oroszellenes vetülete, ezzel azonban nem sikerült elaltatni Moszkva aggodalmait. Obama eredetileg tengeri telepítésű rendszerben gondolkodott, később viszont felmerült a rakétapajzs egyes elemeinek szárazföldre való telepítése is, méghozzá Romániában és Bulgáriában. Az orosz fél azonban ismételten határozott nemtetszésének adott hangot és már a 2009. júliusi Medvegyev–Obama csúcson felmerült az új START és a rakétapajzs kérdésének összekapcsolása. Ugyanakkor, mint azt a Szenátus belső megosztottsága kapcsán is láthattuk, Amerika nem hagyná a támadó és védelmi jellegű nukleáris rendszerek összekapcsolását. Obama elsősorban attól tart, hogy ha kibővítenék az új START-szerződés szövegét egy a régi ABM-hez hasonló szerződéssel a védelmi rendszerekről, akkor azt már végképp nem tudná „átpasszírozni" a szenátuson (mint azt fentebb láthattuk, ez a félelme teljesen jogos volt). Ennek köszönhetően az orosz fél úgy tűnt, hogy megbékélt a két kérdés szétválasztásával – sőt Medvegyev erre ígéretet is tett. 2010 elején azonban, amikor Washington konkrét tárgyalásokba kezdett Romániával és Bulgáriával, újra napirendre került a vita, ezzel megint megrekesztve a START-szerződés elkészültét. A napokban viszont megint optimistább hangokat hallani, elsősorban annak köszönhetően, hogy Obama és Medvegyev ismételten megerősítette elkötelezettségét, és több telefonbeszélgetést folytattak a kérdéssel kapcsolatban. Míg az orosz fél nem bocsátkozik jóslatokba, addig az amerikaiak jelenleg abban bíznak, hogy a szerződés az áprilisi washingtoni nukleáris csúcsra már el fog készülni.[54]

Végül érdemes még rövid pillantást vetni a START tartalmát illető két legfőbb kritikákra. Először is az merült fel, hogy a szerződés mindössze a stratégiai fegyverekről rendelkezik, míg a taktikai tölteteket vagy a rövid hatótávolságú rakétákat továbbra sem szabályozza semmilyen megállapodás. Másodszor pedig, a szerződés mindössze a hadrendbe állított töltetekkel foglalkozik, a nem hadrendbe állított fegyverek kérdése felett viszont teljesen átsiklik.[55]

Összefoglalásképpen az orosz nézőpontról elmondható, hogy a „globális nulla" irányába tartó leszerelési stratégia megalkotása kapcsán egyelőre semmiképpen sem lehet számolni az orosz támogatással. Ez egyrészt olyan külső okoknak köszönhető, mint az általuk fenyegetésként értékelt kínai, észak-koreai és iráni atomprogramoknak és fejlesztéseknek, illetve az amerikai konvencionális fölénytől való félelmeknek. Másrészt az orosz nagyhatalmiság egyik legfőbb letéteményese az atomfegyverek birtoklása, így sem az ország vezetői, sem pedig a katonai stratégák nem készek még lemondani erről az ütőkártyáról. A fegyvercsökkentési tárgyalásokban azonban jóval nagyobb hajlandóságot mutatnak az együttműködésre. Ez annak is köszönhető, hogy ezáltal csökkenthetik rendkívül költséges nukleáris iparuk fenntartásának költségeit, másrészt pedig a számok tekintetében továbbra is paritásban maradhatnak az Egyesült Államok arzenáljával. Ugyanakkor ez a fejezet is mutatja, hogy a két ország stratégiai együttműködésében az európai rakétapajzs kérdése komoly problémákat jelentett (és

---

orosz közepes hatótávolságú rakéták átirányítását az érintett országok felé, amennyiben valóban megindulna a telepítés. Így elsősorban a nemzetközi ellenállásnak köszönhetően a folyamat végül addig tolódott, hogy Bush idején nem is kezdődött meg. Lewis, George N. – Postol, Theodore A. [2007]: Arms Control Association: *European Missile Defense: The Technological Basis of Russian Concern.* Forrás: http://www.armscontrol.org/act/2007_10/LewisPostol

[54] Sestanovich, Stephen [2010]: Council on Foreign Relations: *In Moscow Talks, Iran Looms.* Forrás: http://www.cfr.org/publication/21663/in_moscow_talks_iran_looms.html

[55] Hoffman, David E.[2010]: Foreign Policy Magazine: *Obama's Nuclear Moment* (U.o.)

jelenthet a jövőben is). Emellett pedig még több apróbb részlet is rendezésre vár, így egyelőre nem lehet megmondani, hogy a szerződést mikor írják alá. Ami azonban optimizmusra adhat okot és felgyorsíthatja ezeket a folyamatokat, az a két ország államfőjének komoly elkötelezettsége. Arról viszont továbbra sem szabad megfeledkezni, hogy a szerződés megszületése után a legnagyobb harc még mindig hátra van, nevezetesen a szenátusi ratifikáció kérdése.

### 3.2. Irán

Obama non-proliferációs tervének egyik legnagyobb külső akadálya az iráni atomprogram, mely 2002-ben került a figyelem középpontjába. A Bush-adminisztráció rendkívül ellenségesen viszonyult a kérdéshez, gazdasági szankciókat vezetett be Iránnal szemben és többször közvetlen támadással fenyegette az ország vezetését, amennyiben az nem hagy fel atomprogramjával. Ezzel szemben az új adminisztráció teljesen más hangnemben kezdte meg Irán-politikáját. Obama első jelentősebb Iránnal kapcsolatos megnyilvánulása a 2009. március 19-én elmondott Norouz-beszéd volt. Az új elnök itt elődjével ellentétben nem fenyegető hangnemet ütött meg, hanem a diplomáciai megoldások irányában mutatott elkötelezettséget. Belátta, hogy komoly ellentétek vannak a két ország között, ezek megoldását azonban egy partneri kapcsolat teheti lehetővé, nem pedig az egyoldalú akciók.[56]

Ezen nyilatkozata ugyanakkor érdemben nem mozdította elő a nukleáris vita kérdésének megoldását. Ali Khamenei ajatollah válaszában úgy fogalmazott, hogy addig, amíg tényleges tettek nem igazolják az új washingtoni irányvonalat, Irán nem fog beleegyezni semmilyen kompromisszumba. Irán vallási és politikai vezetője elsősorban azt sérelmezte, hogy Obama a beszéd előtti héten meghosszabbította az Irán elleni szankciók hatályát, ezzel is azonosulva Bush-politikájával.[57]

Ami magukat a szankciókat illeti, a Bush-adminisztráció idején összesen öt ENSZ BT-határozat született Iránnal szemben. Az ENSZ kereteiben bevezetett szankciók viszont egészen máig nem hoztak igazi áttörést a nukleáris vita tekintetében, s mindez alapvetően három oknak köszönhető. Először is, az igazán célravezető szankciók az iráni kőolajipart sújtó korlátozások lettek volna. Figyelembe véve azonban a világ több jelentős olajtermelő országának pénzügyi és gazdasági válságát (Irak, Nigéria, Venezuela), elég veszélyes politika lett volna még egy kitermelő országot gazdasági szankciókkal sújtani. Ráadásul a fejlődő országok bizonyára megtalálták volna a kiskapukat növekvő olajéhségük kielégítésére.[58] Másodszor, a Biztonsági Tanács két állandó tagja (Kína és Oroszország) is szoros gazdasági kapcsolatokat ápol Iránnal, így nem áll érdekükben az iráni gazdaság visszafogása. Éppen ezért minden esetben csupán kompromisszumos BT-szankciót sikerült keresztülvinni, mely elég „laza” ahhoz, hogy átmenjen a kínai és orosz rostán. Emiatt azonban e kényszerítő intézkedések megközelítőleg sem olyan kemények, mint amilyeneket Washington eredetileg el akart

[56] Obama, Barack [2009]: Video source: *Obama reaches out to Iran* (Norouz speech on the 19th of March, 2009). Forrás: http://www.youtube.com/watch?v=0ee0wrjVtkk

[57] Khamenei, Ali [2009]: Video source: *Iran responds to Obama* (Real News report on the 23th of March, 2009). Forrás: http://www.youtube.com/watch?v=GPL0d1LwEiQ&NR=1

[58] N. Rózsa Erzsébet - Tálas Péter [2006]: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont: *Az iráni atomprogram körüli vitáról.* Forrás: http://193.224.76.4/download/svki/Elemzesek/2006/SVKK_Elemzesek_2006_1.pdf

volna fogadtatni a BT keretein belül. Így tehát nem olyan szankciókat fogadtak el, melyek elvezethettek volna az iráni gazdaság megtöréséig.[59] Harmadszor pedig megemlítendő még a Nemzetközi Atomenergia Ügynökségnek (NAÜ) az a fogyatékossága is, hogy csak ott és csak azt tudja ellenőrizni, amit bejelentenek, így csak arról lehet tudomása, amit a megfigyelt állam beismer előtte. Ezen pedig nem áll módjában javítani, mivel nem rendelkezik önálló hírszerzési kapacitással, mely segíthetné a hatékonyabb ellenőrzést.[60]

Valószínűleg mindezen tényezőknek köszönhetően döntött úgy Washington, hogy önálló szankciókat is bevezet Iránnal szemben. Először is a pénzügyminisztérium fokozottan figyeli az iráni bankok pénzmozgásait, és további iráni pénzeket fagyasztottak be. Obama az új egyoldalú gazdasági szankciókat a 2009-2010-es év fordulóján rendelte el.[61] Ezek pedig sokkal hatásosabbnak bizonyulnak, mint a korábbi nemzetközi szankciók, mivel elsősorban az Iránnak gázolajat szállító nemzetközi cégeket érintik. (Irán, amely a világ második legnagyobb földgáztartalékával rendelkező országa, paradox módon gázimportra szorul, elsősorban elmaradott infrastruktúrájának köszönhetően.) Ami azonban ezekkel a szankciókkal kapcsolatban kritikaként megfogalmazható, az elsősorban a hatékonyság kérdése, másrészt pedig az általuk generált nagyobb Amerika-ellenesség, mely csak tovább nehezíti a tárgyalásos megoldást. Ráadásul Ahmadinezsád elnök komoly fejlesztési programokat indított a hatékonyabb kitermelés érdekében, ennek köszönhetően pedig a szankciók hosszú távon biztosan nem vezetnek majd eredményre.[62]

Az iráni atomvita kérdése Amerika szempontjából napjainkban elsősorban a májusban esedékes atomsorompó-szerződés tekintetében létfontosságú. Jelen helyzetben Amerikát leginkább az hozza zavarba, hogy bárhogy is kezeli Irán ügyét, azzal aláássa az atomsorompó-szerződés által létrehozott rendszert, melyet éppen meg szeretne menteni. Először is, ha megtűri az iráni atomprogramot, akkor azzal fegyverkezési versenyt indukálhat az egész közel-keleti térségben, másrészt viszont, ha ellenségesen lép fel vele szemben, azzal azt kockáztatja, hogy Irán kilép a szerződésből. Ezzel azonban az egész non-proliferációs rezsimet aláásható, és joggal érhetnék olyan vádak Amerikát, hogy részrehajló és kettős mércét alkalmaz nukleáris kérdésekben (hiszen a „baráti" Izrael és India programjai felett szemet hunyt, az ellenséges Irán esetében ezt viszont nem teszi meg).[63]

Az iráni atomprogram folyamatos fejlődése pedig csak még tovább nehezíti a helyzetet. Irán 2009. szeptemberi bejelentése a Kum város mellett épülő új urándúsítóról nagy vihart kavart. Mindez elsősorban azért keltett komoly aggodalmakat, mert a hivatalos iráni retorikával szemben (miszerint a létesítmény békés célokkal épül), magának az üzemnek a jellege (a Forradalmi Gárda bázisán, egy hegy belsejében) magában

[59] Chossudovsky, Michel [2005]: Global Research: *Planned US-Israeli Attack on Iran.* Forrás: http://www.globalresearch.ca/index.php?context=viewArticle&code=%20CH20050501&articleId=66

[60] N. Rózsa Erzsébet - Tálas Péter [2006]: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont: *Az iráni atomprogram körüli vitáról* (U.o.)

[61] Ezek az egyoldalú gazdasági szankciók azonban már évtizedek óta léteznek, viszont egyáltalán nem voltak hatékonyak, mert maga az amerikai állam nem tartotta be őket.

[62] Olson, Laicie [2010]: *Iran Sanctions are Counterproductive.* Forrás: http://www.armscontrolcenter.org/policy/iran/articles/iran_sanctions_are_counterproductive/

[63] Varga Gergely [2009]: Új amerikai diplomáciai erőfeszítések a Közel-Keleten. *Nemzet és Biztonság*. Volume 2, Issue 6, p.63-68.

hordozza a katonai program lehetőségét is.[64] Másodszor, említést érdemel még Irán rakéta-programja is. Az atomprogram felgyorsulásával párhuzamosan az iráni rakétaprogram is nagy lendületet kapott, és 2005–2006-ban több alkalommal is sikeresen tesztelték a Shahab-3-as rakétákat, amelyek 1300 km-es hatósugarába már Izrael is beleesik. Emellett fejlesztés alatt állnak a Shahab-4-es illetve 5-ös ballisztikus rakéták is, amelyekkel már Nyugat-Európa, sőt az Egyesült Államok is elérhető lenne.[65] Harmadszor pedig szintén aggodalomra ad okot az urándúsítás gyors előrehaladta. Jelenleg a natanzi üzemben 1763 kg alacsony mértékben dúsított uránt sikerült létrehozni, melyből egyes becslések szerint akár már fél év alatt elő lehetne állítani egy atombombához szükséges, nagymértékben dúsított uránmennyiséget.[66]

Mindezek tükrében Washingtonnak nem sok alternatívája maradt. Még az ősz folyamán megpróbáltak tető alá hozni egy olyan megállapodást, melynek értelmében a nukleáris fűtőanyag-ciklus egyik fázisát kiviszik Iránból, ezzel biztosítva, hogy nem történik fegyver-minőségű dúsítás az országon belül. A 2009 októberében, Genfben meginduló P5+1 keretben zajló (ez a BT öt állandó tagját és Németországot takarja) tárgyalások során úgy tűnt, hogy sikerült megállapodni arról, hogy Irán Oroszországba szállít 1200 kg alacsony dúsítású uránt – ezt a készletet pedig az oroszok és a franciák dúsították volna tovább. Az utolsó pillanatban azonban az irániak kihátráltak belőle, így az egész terv kudarcba fulladt.[67] A másik lehetséges alternatíva egy Irán-ellenes koalíció terve volt, melyben a szövetség tengelyét az arab országok képeznék. Ezzel a tervvel már a Bush-adminisztráció is megpróbálkozott 2007 novemberében, és Obama eddigi hivatali ideje alatt is felmerült az ötlet. Azonban mindkét alkalommal pont az arab országok ellenállása miatt bukott el a terv. Igaz ugyan, hogy ezen országokat komolyan aggasztják Irán szándékai, ennek ellenére egyikük sem hajlandó nyíltan konfrontálódni Iránnal, mely az iraki háborúnak köszönhetően a térség legjelentősebb hatalmává vált.[68]

Így talán csak egyetlen járható út maradt Washington számára, mégpedig felkészülni az együttélésre egy nukleáris Iránnal. Mostanra már több olyan tudományos cikk látott napvilágot, melyek egy atomfegyverrel rendelkező Iránnal való együttélés lehetőségeit és veszélyeit mérlegelik. Ezt az eshetőséget én egy *Foreign Affairs* tanulmány[69] alapján szeretném röviden megvizsgálni. A szakértők leginkább a következő fejleményektől tartanak:

- az Egyesült Államok és Izrael ellen irányuló terrorista akciók felbátorodása,
- mind a konvencionális, mind pedig a nukleáris háború esélyének megnövekedése a Közel-Keleten,
- a térség több országa önálló nukleáris programba kezdene, ezáltal a régió geopolitikai egyensúlya felborulna,

---

[64] Nader, Alireza [2009]: RAND Corporation: *Finding a Solution to Iran.* Forrás: http://www.rand.org/commentary/2009/09/30/RAND.html

[65] Boot, Max - Kirkpatrick, Jeane J. [2006]: Council on Foreign Relations: *Iran's threat, Bush's dilemma.* Forrás: http://www.cfr.org/publication/9659/irans_threat_bushs_dilemma.html

[66] Zenko, Micah [2010]: Council on Foreign Relations: *A Predictable Catastrophe.* Forrás: http://www.cfr.org/publication/21585/predictable_catastrophe.html

[67] Albright, David [2009]: Council on Foreign Relations: *Nuclear Enrichment Deal with Iran Buys Time.* Forrás: http://www.cfr.org/publication/20495/iran_enrichment_deal_buys_time.html

[68] N. Rózsa Erzsébet [2010]: *U.S. and Iranian Relations* című előadása a Budapesti Corvinus Egyetem *Conflict Resolution I.* című kurzusán 2010. március 2-án.

[69] James M., Lindsay – Takeyh, Ray [2010]: After Iran Gets the Bomb. *Foreign Affairs*. Volume 89, Issue 2, p.33-49.

- és a nukleáris fegyverek megszaporodása aláásná az egész nemzetközi non-proliferációs rezsimet.

James M. Lindsay és Ray Takeyh mindennek megakadályozására két javaslatot tesz Amerika számára. Először is a szankciók folytatása lassíthatna ezen folyamatokon – ezek sikerében azonban maga a szerzőpáros sem igazán hisz. Azt ugyanakkor hangsúlyozzák, hogy egy iráni atomprogram elleni katonai beavatkozás sem vezetne eredményre. Éppen ezért ha már sikerült atombombát előállítania Iránnak, akkor Amerika feladata, hogy világosan megfogalmazza, hogy mik az iráni mozgástér határai és mik azok a lépések, melyekre Washington katonai beavatkozással felelne. Egy ilyen tiszta helyzetben ugyanis valószínűleg sikerülne némiképp mégis stabilizálni a felborult közel-keleti egyensúlyt.

Emellett szól az a feltételezés is, hogy még egy nukleáris fegyverrel rendelkező Irán sem valószínű, hogy megtámadná Amerikát vagy Izraelt. Ez egyrészt annak köszönhető, hogy modern történelme folyamán Irán még nem viselkedett soha agresszorként (fenyegetések persze elhangzottak, de tényleges támadás ezidáig nem történt). Másrészt pedig Irán is tudja, hogy egy Amerika ellen intézett nyílt támadás öngyilkosság lenne. Ami pedig az izraeliek megtámadását nehezíti, az a palesztinok jelenléte. Az utóbbi években ugyanis Irán egyre inkább átvette az arab országoktól a palesztin államiság ügyének zászlóvivői szerepét, éppen ezért nem teheti meg, hogy atombombával sújtja Jeruzsálemet, melyet maguk a palesztinok (és az egész iszlám világ országai) is szent helynek tekintenek, sőt leendő államuk fővárosaként látják és hatalmas számban maguk is jelen vannak a város keleti felében.[70]

Összefoglalva tehát Washington továbbra is szankciókkal igyekszik megakadályozni Irán atomhatalommá válását, úgy tűnik azonban, hogy ezek minden jel szerint hosszú távon nem képesek erre. Így Amerikának fel kell készülnie egy nukleáris Iránnal való együttélésre. Még ha az iménti okok miatt egy támadás valószínűsége nem is túl nagy, ez az esemény mindenképp súlyos csapást jelentene a nemzetközi non-proliferációs rezsim számára. Ezzel ugyanis Irán atomsorompó tagsága megkérdőjeleződne, és a térségben várhatóan feléledő nukleáris törekvések miatt az egész rendszer veszélybe kerülne. Obama programja tehát alapjaiban dőlne meg, éppen ezért a májusi felülvizsgálati konferencián létfontosságú lesz, hogy az országok miben állapodnak meg Iránnal kapcsolatban.

### 3.3. Észak-Korea

Iránhoz hasonlóan Észak-Korea kérdése is az atomsorompó-szerződés szempontjából igazán érdekes – Észak-Korea ugyanis 2003. január 10-én bejelentette, hogy kilép a szerződésből.[71] Azóta sikeresen végrehajtott két nukleáris kísérletet (az elsőt 2006.

[70] N. Rózsa Erzsébet [2010]: *U.S. and Iranian Relations* című előadása a Budapesti Corvinus Egyetem *Conflict Resolution I.* című kurzusán 2010. március 2-án.

[71] Miután 2002 októberében az amerikai hírszerzés leleplezte Észak-Korea titkos atomprogramját, gazdasági szankciókkal sújtották az országot. Ezt Észak-Korea a nukleáris energiatermelés megemelésével akarta ellensúlyozni. Éppen ezért 2002 decemberében felfüggesztette az 1994-es keretmegállapodást (*Agreed Framework*), mely hivatalosan befagyasztotta nukleáris programját, és kiutasította országából a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség ellenőreit. Erre válaszul indultak meg – elsősorban Kína támogatásának köszönhetően – a hatoldalú tárgyalások 2003 augusztusában, a két Korea, az Egyesült

október 9-én, míg a másodikat 2009. május 25-én), és szakértők szerint napjainkban megközelítőleg 5-12 atombombára elegendő hasadó anyaggal rendelkezik.[72]

Mielőtt azonban belekezdenék az Obama-adminisztráció politikájának elemzésébe, röviden érdemes megnézni, hogy milyen hagyatékot örökölt a Bush-kormányzattól. A 2003-ban meginduló hatoldalú tárgyalások (melyek fő célja Észak-Korea atomfegyvereinek leszerelése volt) 2007 februárjára vezettek igazi áttöréshez. 2007-ben ugyanis Phenjan megígérte, hogy beszünteti atomprogramját, visszalép az atomsorompó szerződésbe, és újra beengedi a NAÜ ellenőreit. Mindezért cserébe a szomszédos országoktól érkező energiaellátás emelését, illetve a makaói Banco Delta Asia pénzintézetnél befagyasztott 25 millió dollárjának feloldását várta. A szerződés értelmében Korea megígérte, hogy átnyújt egy részletes beszámolót teljes nukleáris tevékenységéről és kapacitásairól. Ezt végül fél éves csúszással, 2008 júniusában adta át. Az Egyesült Államok viszont több ponton kételkedett a dokumentum hitelességében – itt elsősorban a technológiaátadás el nem ismerését vitatták olyan országok kapcsán, mint például Szíria vagy Irán. Miután azonban Észak-Korea valóban visszaengedte a NAÜ ellenőreit, eltávolították az országot a terroristákat támogató államok listájáról. Ezzel szemben az atomsorompóhoz való visszatérés a mai napig nem történt meg.[73]

Az Obama-adminisztráció non-proliferációs programját tekintve hatalmas sikert jelentene, ha mindezt meg tudná valósítani. Mindössze két hónappal az új amerikai kormány hatalomra kerülését követően azonban megint negatív fordulatot vettek az események. 2009 márciusában ugyanis Korea rakétatesztjei miatt heves vita bontakozott ki az Egyesült Államokkal, aminek köszönhetően Kim Dzsong-il ismételten kiutasította a NAÜ és az Egyesült Államok ellenőreit, illetve elkezdte a jongbjongi reaktor újjáépítését. Mindezt 2009. április 5-én újabb nagy hatótávolságú rakétatesztek követték. Az igazi mélypontot viszont a 2009. május 25-én végrehajtott második kísérleti robbantások jelentették. Ennek köszönhetően az ENSZ Biztonsági Tanácsa meghozta 1874. határozatát, melyben további szankciókkal sújtották az országot. Észak-Korea minderre válaszul bejelentette, hogy nem szándékozik visszatérni a hatoldalú tárgyalásokhoz, és a továbbiakban az ezen tárgyalások folyamán született szerződésekben foglaltakat sem tekinti kötelező érvényűnek magára nézve.[74]

Kína és az Egyesült Államok kezdetben közös erővel próbálták rábírni Észak-Koreát, hogy térjen vissza a tárgyalásokhoz, ezt azonban egészen napjainkig nem sikerült elérniük. Éppen ezért Amerika a 2009-es év végétől külön csatornákon keresztül is igyekszik mindezt tető alá hozni. Az észak-koreai ügyekért felelős különleges képviselőjét, Stephen W. Bosworth-t 2009 decemberében és 2010 februárjában is elküldte tárgyalni a koreaiakkal és a szomszédos államokkal. A tárgyalások során azonban az derült ki, hogy Észak-Korea azért nem hajlandó visszaülni a tárgyaló-asztalhoz, mert az amerikaiak továbbra is kitartanak amellett, hogy a hatoldalú tárgyalások végcélja a teljes nukleáris leszerelés legyen. Ezzel szemben a koreai fél jelenleg arra törekszik, hogy szétválassza egymástól a leszerelés és a diplomáciai

---

Államok, Kína, Oroszország és Japán részvételével. Park, John S. [2005]: Inside Multilateralism: The Six-Party Talks. *Washington Quarterly*. Volume 28, Issue 4, p.75-91.

[72] The Center for Arms Control and Non-Proliferation [2010]: *North Korea.* Forrás: http://www.armscontrolcenter.org/policy/northkorea/

[73] Nuclear Threat Initiative [2010]: *North Korea – Nuclear Overvie.* Forrás: http://www.nti.org/e_research/profiles/NK/Nuclear/

[74] Snyder, Scott A. [2009]: „*North Korea's Nuclear and Missile Tests and Six-Party Talks: Where Do We Go From Here?"* Testimony before the House Committee on Foreign Affairs. Forrás: http://www.cfr.org/publication/19647/prepared_testimony_by_scott_a_snyder.html

kapcsolatok normalizálásának kérdését. Ennek szellemében Észak-Korea jelenleg kétoldalú szerződést szeretne az Egyesült Államokkal, melyben rendezik külkapcsolataikat, de mindez nem foglalkozna az atomfegyverek kérdésével. Amerikának viszont azért vannak komoly kételyei, mert a diplomáciai út eddig sem vezetett túl sok sikerre. Így egy olyan szerződés, mely nem foglalkozik a leszerelés kérdésével, nem valószínű, hogy előmozdítaná a nukleáris-vita megoldását. Obama minden esetre, nem zárkózik el teljesen az ötlettől, egyelőre azonban úgy tűnik, hogy mivel határidők nem sürgetik őket, mind az amerikai, mind pedig a koreai fél „kivárásra játszik".[75]

Összességében tehát azt láthatjuk, hogy Obama, akárcsak Bush, nem hajlandó elfogadni egy nukleáris fegyverekkel rendelkező Észak-Koreát. A tárgyalások egyedüli végcéljának a teljes leszerelést tekinti és ezek újbóli megindítását gazdasági szankciók általi nyomásgyakorlással igyekszik elérni. Ezzel szemben a koreai fél az események jelen szakaszában a két kérdést szétválasztva kívánja kezelni és nukleáris potenciáljának elfogadását egyfajta előfeltételnek tekinti a tárgyalások folytatásához. Emiatt az alapvető ellentét miatt a közeljövőben nincs túl sok kilátás a probléma megoldására. A multilaterális tárgyalásokat tovább nehezíti, hogy az érintett hat fél teljesen eltérő prioritásokkal, érdekekkel és feltételekkel közelíti meg a folyamatot, ezzel még távolabb tolva a konszenzus elérését. Mindezek tükrében a már sokat emlegetett atomsorompó-szerződést felülvizsgáló konferencián Észak-Korea kérdése is nyilvánvalóan elő fog kerülni, jelen események azonban azt sugallják, hogy ez a konfliktus is inkább a nukleáris non-proliferáció ellenében hat.

### 3.4. Egyéb külső okok

A soron következő tavaszi események miatt az imént tárgyalt három külső ok mindenképpen prioritást élvez és kiemelt fontosságú Washington számára. Ettől függetlenül – ahogyan azt már a fejezet bevezetőjében is említettem – további négy külső folyamat is szót érdemel az atomfegyverek szükségessége melletti érvelésben. Ezeket viszont részben kisebb jelentőségük, részben pedig egymáshoz való kötődésük miatt egy közös fejezetben szeretném tárgyalni.

Először is Pakisztánnal és a nemzetközi terrorizmus kérdésével szeretnék foglalkozni. Egy 2007-es kongresszusi meghallgatáson a NAÜ volt elnöke, Mohamed el-Baradei a nukleáris terrorizmust nevezte a XXI. század legnagyobb kihívásának. George Tenet, a CIA volt igazgatója is hasonlóképpen nyilatkozott emlékirataiban. Amint azonban a nukleáris terrorizmus kérdése kerül előtérbe, előbb-utóbb mindig Pakisztánra terelődik a figyelem. Pakisztánnal kapcsolatban ugyanis mindenek előtt a 2008. augusztus 18-án, kilencévnyi katonai uralom után lemondott Pervez Musarraf hivatali idejét követő belpolitikai instabilitás kelti a legnagyobb félelmeket. Az ország irányítását a 2008. februári választásokat megnyerő Juszúf Razá Gilání miniszterelnök és a szeptemberben beiktatott Ászif Ali Zardári elnök vette át, akik egy gyenge és rendkívül törékeny rendszert építettek ki. Mindez elsősorban azért problémás, mert az elmúlt nyolc év folyamán Pakisztán megháromszorozta nukleáris kapacitásait – ma feltételezhetően nagyjából 100 nukleáris fegyverrel rendelkezik (5. ábra) az ország. Így a nemzetközi közösséget elsősorban az aggasztja, hogy az ország meggyengült irányításának köszönhetően a nukleáris fegyverek feletti ellenőrzés is erősen ingataggá válhat. Mivel a pakisztáni hadsereg egyre inkább a nukleáris fegyverekre támaszkodik, India

[75] Snyder, Scott A. [2010]: Council on Foreign Relations: *U.S. – North Korea Stalemate* (U.o.)

folyamatosan növekvő konvencionális fölényének ellensúlyozása végett, a fegyvereket napjainkban rendkívül szétszórva tárolják, nehogy India megsemmisítse őket egy váratlan csapással. Ez viszont tovább nehezíti az ellenőrzést, és emeli a terrorista-kockázatot.[76]

Fontos kitérni arra is, hogy éppen ezalatt a nyolc év alatt, az al-Kaida Afganisztán és Pakisztán közös határán keresztül átszivárgott Pakisztán kevésbé ellenőrzött területeire is. Ezáltal pedig komolyan megnőtt a fegyverek terroristák kezére kerülésének esélye. A 2001. szeptember 11-ei eseményeket kivizsgáló „9/11 Bizottság" (*9/11 Commission*) zárójelentésében[77] ugyanis megállapította, hogy az al-Kaida már az 1990-es évek óta törekszik atomfegyverek beszerzésére, és már több tárgyalás is lezajlott magas rangú pakisztáni katonák és az al-Kaida tagjai között. Ráadásul a Pakisztánnal szembeni aggodalmakat tovább növelte a 2004-ben kirobbant A.Q. Khan-botrány is, melynek révén nyilvánosságra került, hogy a pakisztáni tudós nukleáris technológiát adott el Iránnak, Líbiának és Észak-Koreának.[78] A terrorizmus és a pakisztáni atomtöltetek összefonódásáról szóló elméleteket továbbá olyan egyéb konfliktusok is táplálják, mint például a 2009 októberében Rawalpindiben történtek, amikor is tálib radikálisok elfoglaltak egy pakisztáni katonai bázist. Ezen a bázison ugyan nem voltak nukleáris fegyverek, viszont már magának az akciónak a sikere is tovább erősíti a félelmeket. Mindezek tükrében pedig érthetővé válnak azon aggodalmak, melyek a legrosszabb esetet feltételezve attól tartanak, hogy a pakisztáni kormány esetleges összeomlása, a tálib jelenléttel kiegészülve beláthatatlan következményekkel járna.[79]

Robert Gates amerikai védelmi miniszter azonban optimistán nyilatkozott[80] a kérdéssel kapcsolatban. Szerinte még egy esetleges államkudarc alkalmával sem kerülnének veszélybe a fegyverek – elsősorban a 2000-es évek eleje óta fejlesztés alatt lévő nukleáris biztonsági struktúráknak köszönhetően. Pakisztán ugyanis 2001. január 22-én létrehozta a Pakisztáni Nukleáris Szabályozó Hatóságot (*Pakistan Nuclear Regulatory Authority*), melynek elsődleges feladata egy hatékonyabb védelmi rendszer kiépítése. Ennek keretében a nukleáris fegyverekkel foglalkozó különböző hivatalokat is átszervezték, hogy tovább növeljék az ország nukleáris biztonságát. Ráadásul 2004 óta az export-ellenőrzési mechanizmusokat is jelentős mértékben javították, hogy kiszűrjék az illegális kereskedelmet. Említést érdemel még az is, hogy annak ellenére, hogy Pakisztán nem tagja az atomsorompó-szerződésnek, a NAÜ által megkövetelt biztonsági előírásokkal és törvényi szabályozásokkal összhangban a pakisztáni törvénykezés is számos belső non-proliferációs törvényt hozott. Így nyugodtan kijelenthető, hogy Pakisztán legtöbb nukleáris fegyvere jelenleg is a NAÜ biztosítéki rendszerének megfelelő ellenőrzés alatt áll. Mindezt tovább erősíti, hogy az atombombák védelmére külön biztonsági erőket képeztek ki, akik a hadsereggel együtt a legutóbbi tálibokkal vívott csatározások során is szoros ellenőrzés alatt tartották az atomfegyvereket. Az atomfegyverek körüli biztonsági rendszerek javulásában természetesen a nemzetközi

---

[76] Allison, Graham [2010]: Nuclear Disorder: Surveying Atomic Threats. *Foreign Affairs*. Volume 89, Issue 1, p.74-85.

[77] National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States [2004]: *The 9/11 Commission Report*. Forrás: http://govinfo.library.unt.edu/911/report/911Report.pdf

[78] Siracusa, Joseph [2008]: *Nuclear Weapons – A Very Short Introduction*. Oxford University Press, New York. p.122-124.

[79] Allison, Graham [2010]: Nuclear Disorder: Surveying Atomic Threats. *Foreign Affairs*. Volume 89, Issue 1, p.74-85.

[80] Gates, Robert [2009]: *U.S. Defence Secretary Talks to Al-Jazeera.* Forrás: http://english.aljazeera.net/news/americas/2009/09/200995202939732522.html

közösségnek – mindenek előtt az Egyesült Államoknak – is komoly szerepe van. A 2001 óta eltelt években Amerika a pakisztáni vezetéssel szoros együttműködésben, kiképzéssel és technológiák átadásával is segítette a pakisztáni fegyverek biztonságának növelését.[81]

A terrorizmus kérdésén túl azonban egy másik folyamat is komoly veszélyforrást jelent a nukleáris fegyverek terjedése kapcsán – ez pedig az ún. nukleáris reneszánsz kérdése. A klímaváltozás negatív fejleményei miatt napjainkban általános tendencia az üvegházhatásért felelős gázok kibocsátásának csökkentése. Ennek köszönhetően viszont a nukleáris energia egyre fontosabbá válik – jelenleg is több mint 50 nukleáris reaktor van épülőben szerte a világban (többségük elsősorban Kínában és Indiában található). Emellett pedig további 130 reaktor építése várható a közeljövőben. Ami az atombomba létrehozását illeti, a legnehezebb szakasz a nukleáris reaktor megépítése, és a hasadó anyagok előállításához szükséges technológia kifejlesztése. Mivel azonban az atomsorompó minden részes államnak biztosítja a békés célú felhasználás lehetőségét, ezen reaktorok terjedését egyszerűen nem lehet megakadályozni. Emiatt viszont félő a technológiai tudás kettős felhasználása, és a további proliferáció. Ezen probléma megoldására született az ötlet, hogy létrehoznának egy NAÜ által ellenőrzött nemzetközi „fűtőanyag bankot", ahonnan garantálnák azon országok energia-ellátását, melyek vállalják, hogy nem kezdenek önálló atomprogramba. Ez a terv azonban nem mondható maradéktalanul sikeresnek, hiszen – amint azt például Irán esetében is láthattuk – a nemzetközi közösség nem tudott minden államot meggyőzni saját programja feladásáról. E mögött pedig elsősorban a bizalomhiány és a kiszolgáltatottság kockázatai állnak.[82]

Mindezen folyamatoknak köszönhetően pedig érthetővé válik a növekvő cinizmus a nemzetközi non-proliferációs rezsimmel szemben. Napjainkban még az Amerikával partneri kapcsolatban lévő nyugati világ országai sem hajlandóak lemondani atomfegyvereikről. Franciaország elnöke például 2008 folyamán kijelentette, hogy a francia atomfegyverek számának csökkentését tervezi, ugyanakkor a nukleáris fegyverek egyben életbiztosítást is jelentenek országa számára, így nem áll szándékában teljesen megszabadulni ezektől.[83] Az ENSZ Biztonsági Tanácsának további államai esetében pedig még lehetetlenebb a teljes leszerelés gondolata. Oroszország példáját már láthattuk korábban, míg Kína esetében sem látni bíztató jeleket, hiszen folyamatosan fejleszti nukleáris kapacitásait és növeli a fegyverek számát.

Összességében tehát úgy tűnik, hogy Obama nagyszabású programjával szemben, a bíztató eredmények egyelőre váratnak még magukra. Jelenleg a nemzetközi non-proliferációs rezsim rendkívül törékeny, Oroszország, Irán és Észak-Korea ügyében egyelőre nincs áttörés és éppen ezen problémák miatt félő, hogy a közel jövőben esetleg további országok is saját atomprogramba kezdhetnek.[84] A helyzetet pedig csak tovább

---

[81] Khan, Zulfqar [2009]: *Pakistan's Non-Proliferation Policy* In.: The Middle East Institution [2009]: *The Islamization of Pakistan 1979-2009.* Forrás: http://www.mei.edu/Portals/0/Publications/Pakistan%201979-2009.pdf

[82] Allison, Graham [2010]: Nuclear Disorder: Surveying Atomic Threats. *Foreign Affairs*. Volume 89, Issue 1, p.74-85.

[83] Sarkozy, Nicolas [2008]: BBC News: *France to Reduce Nuclear Weapons.* Forrás: http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7308563.stm

[84] Amerikai szakértők pont az ilyen potenciális jövőbeli atomhatalmakat vizsgálják abból a szempontból, hogy az elmúlt évek eseményeinek tükrében ezen államok esetleg újragondolhatják nukleáris politikájukat és saját maguk védelme érdekében önálló katonai programba kezdhetnek. Ezen potenciális államok a következők: Egyiptom, Szíria, Szaúd-

rontják olyan veszélyfaktorok, mint a nukleáris terrorizmus fenyegetése, vagy a nukleáris reaktorok építésének reneszánsza, mely magában hordozza a technológiai tudás kettős felhasználásának lehetőségét. Ennek köszönhetően a már sokat emlegetett áprilisi és májusi nemzetközi konferenciák kulcsfontosságúak lesznek a non-proliferációs rezsim jövőjét illetően.

## II. Az atomfegyverek szükségessége ellen szóló érvek

Az előző fejezetben egy hosszú gondolatmeneten keresztül láthattuk, hogy milyen elméleti és gyakorlati érvek szólnak az atomfegyverek szükségessége mellett. A korábbiakkal ellentétben azonban ebben a fejezetben csak elméleti érveket láthatunk majd. Ez nem független attól, hogy véleményem szerint napjainkban egyik amerikai kül- vagy belpolitikai folyamat sem sugallja a teljes leszerelésre való törekvés lehetőségének sikerét. Ez a fejezet sok ponton kötődik majd a korábbi elméleti érvekhez, megcáfolva azokat, vagy pedig bemutatva, hogy napjainkban miért vesztették érvényüket.

Az atomfegyverek szükségessége ellen szóló érvek már a hidegháború folyamán elkezdtek formálódni, napjainkhoz képest azonban lényegesen eltérő célokkal. A dolgozat korábbi fejezeteiben már említettem, hogy a teljes leszerelés tervét először Kennedy, majd pedig a Gorbacsov–Reagan páros vetette fel. A nagyobb kutatóintézetek azonban egészen a 2000-es évekig mindössze a fegyverek számának csökkentése mellett érveltek. Éppen ezért egy atomfegyverektől mentes világ stratégiai és politikai hasznainak elemzése alapvetően a XXI. századi gondolkodás terméke.

Először is az atomfegyverek szükségessége melletti érvelés egyik legfontosabb elméleti pillérét – a kölcsönös elrettentés és megsemmisítés (MAD) doktrínájának XXI. századi alkalmazhatóságát szeretném megkérdőjelezni. A hidegháború lezárultával az amerikai-orosz viszony alapjaiban alakult át. A korábbi kölcsönös elrettentés és megsemmisítés doktrínája, mely valóban egyfajta stabilitást biztosított az egész nemzetközi rendszerben, mára érvényét vesztette. Az 1990-es években az ellenségeskedés helyett megindult egy partneri kapcsolat lassú kibontakozása. Ez újabb lökést kapott a 2001. szeptember 11-ei eseményekkel, hiszen a terrortámadásokra válaszul megindított globális terror elleni háború keretében a két ország fontos stratégiai szövetségessé vált.[85] Így napjaink két legnagyobb atomhatalma, ugyanazon oldalon állva, háborút indított egy jóval szerényebb katonai képességekkel bíró nemzetközi terrorista-hálózattal szemben (természetesen az igazsághoz azért hozzátartozik, hogy a két ország alapvetően nem ugyanazon csoportokra koncentrált, más és más terrorista szervezeteket vettek célkeresztbe, saját nemzeti érdekeik alapján). A kölcsönös megsemmisítés doktrínája azonban ebben a relációban már nem működőképes. Ez a biztonságelmélet

---

Arábia, Törökország, Németország, Japán, Dél-Korea és Tajvan. Campbell, Kurt M. – Einhorn, Robert J. – Reiss, Mitchell B. [2004]: *The Nuclear Tipping Point – Why States Reconsider Their Nuclear Choices*. Brookings Institution Press, Washinton.

[85] Itt azért fontos megjegyezni, hogy ez az amerikai-orosz stratégiai partnerség Bush idején elég ingadozó volt. Míg a nemzetközi terrorizmus ellen folytatott háborúban együttműködtek, addig a külpolitika más területein komoly konfliktusokba kerültek egymással – itt mindenek előtt az európai rakétavédelmi rendszerek feletti vitára, a grúz-orosz háborúra, a NATO bővítésre, vagy pedig a poszt-szovjet térségben betöltött hatalmi pozíciókra érdemes gondolni.

ugyanis csak akkor alkalmazható, amikor minden fél nagyjából azonos elrettentő potenciállal bír és minden fél elég racionális ahhoz, hogy az erőviszonyokat és a lehetséges következményeket mérlegelve ne támadja meg a másikat. A modern terrorista szervezetek azonban sem katonailag nem elég felszereltek, sem pedig nem elég „racionálisak" ehhez. Így hiába bír Amerika hatalmas nukleáris fegyverzettel, mindez már nem képes elrettenteni legfőbb ellenfeleit.[86] Sőt az elmúlt évek támadásai éppen azt mutatják, hogy az atomfegyverek csak tovább növelték a nagyhatalmakat érintő veszélyfaktorokat, hiszen a terrorista szervezetek legfőbb célpontjai éppen a világ legnagyobb katonai potenciállal bíró országai voltak.[87]

Ami a megnövekedett fenyegetettség mellett szintén az atomfegyverek szükségessége ellen szól, az a fegyverek hatalmas pusztító ereje. Egy esetleges atomtámadás napjaink túlzsúfolt városaiban akár több millió áldozattal is járhat, nem is beszélve a természeti károkról. Az ökoszisztéma teljes elpusztítása mellett olyan hosszú távú következ-ményekkel is számolni kellene, melyek még a következő generációk életét is ellehetetlenítenék az adott területen. Hirosima és Nagaszaki körzetében még ma is érzékelhetőek a radioaktív sugárzás negatív hatásai. Jelenleg a világ 23 000 nukleáris töltetéből 8000 fegyver hadrendbe van állítva, azaz akár percek/órák alatt kilőhető. Mindez nemcsak egy véletlen kilövés veszélyeit hordozza magában, hanem azt is, hogy ezen eszközök a terroristák kezére kerülhetnek. Ráadásul tudósok szerint már a világ nukleáris fegyverkészletének 0,03%-os használata is beláthatatlan globális klímaváltozást idézne elő.[88]

Mindezeknek köszönhetően az el nem kötelezettek mozgalma és számos civil szerveződés már évek óta sürgeti egy olyan nemzetközi egyezmény meghozatalát, mely törvényen kívül helyezi az atomfegyverek használatát – ezt azonban egészen máig nem sikerült elérniük.[89]

Mivel a nukleáris fegyverek hatalmas járulékos károkat okoznak (mind az áldozatok száma tekintetében, illetve mind infrastrukturális, mind környezeti szempontból), felmerült a kérdés, hogy egy adott katonai célpont megsemmisítése nem lehetséges-e hasonló hatékonysággal a legújabb konvencionális fegyverek által. A Pentagon az elmúlt években hatalmas figyelmet szentelt ennek a kérdésnek, és napjainkra már számos lehetősége van nukleáris célpontok elpusztítására egyszerű konvencionális

[86] Ráadásul a nukleáris hatalmak számára ebben a relációban az atomfegyverek még a bevethető eszközök listájáról is kiesnek. Ezek a terrorista szervezetek ugyanis a lakosság köreibe beépülve működnek, így egy atomtámadás minden bizonnyal súlyos civil károkat okozna. Ezt a politikai felelősséget pedig még a nagyhatalmak sem engedhetik meg maguknak.

[87] Morlan, Bruce [2009]: Response to Grotto, Andrew – Cirincione, Joe [2009]: The Huffington Post: *The Pentagon's Nuclear Posture Landmine*. Forrás: http://www.huffingtonpost.com/joe-cirincione/the-pentagons-nuclear-pos_b_255517.html

[88] Dhanapala, Jayantha [2010]: *A Safer World for All*. Forrás: http://www.america.gov/st/peacesec-english/2010/February/20100222181823ebyessedo0.269447.html

[89] 1994-ben az ENSZ tanácsadó-véleményt kért a hágai Nemzetközi Bíróságtól az atomfegyverek tartásával és használatával kapcsolatban. A bíróság 2 évnyi tanácskozás után egy olyan kompromisszumos megoldás mellett döntött, mely szerint a fegyverek tartása nem jogsértő, viszont az atombomba bevetésével való fenyegetés és maga a felhasználás is ellentétes lenne a nemzetközi jog szabályaival. Az önvédelem kérdésében azonban nem jutottak dűlőre. N. Rózsa Erzsébet [2009]: *A tömegpusztító fegyverek története* című előadása a Budapesti Corvinus Egyetem *A tömegpusztító fegyverek non-proliferációja* című kurzusán 2009. február 4-én.

fegyverekkel. Ennek legfőbb elemei az újonnan kifejlesztett bunkertörő rakéták, a B-2-es bombázók, és a GPS-rendszerek által navigálható robbanótöltetek. A problémát azonban elsősorban az jelenti, hogy kisebb robbanó erejük miatt ezeket a bombákat „sebészeti pontossággal" kell célba juttatni ahhoz, hogy elérjék céljaikat. Ráadásul, ha az ellenfélnek sikerül megzavarni a GPS-jeleket a célpontok környezetében, akkor a teljes siker lehetősége még kisebbre csökken. Összességében azonban fontos ellenérv a nukleáris töltetekkel szemben, hogy napjainkban már vannak olyan alternatívák, amelyekkel jóval kisebb járulékos károkat okozva elérhetőek ugyanazon katonai célok. Így a konvencionális fegyverek további fejlesztése szintén az atomfegyverek számának növelése ellenében hat, hosszú távon pedig a konvencionális fegyverek esetleg az atomfegyverek helyettesítőjévé is válhatnak.

A dolgozat elején említettem a nukleáris fegyverek szükségessége kapcsán a gazdaságossági megfontolásokat. Egyes tanulmányok ugyanakkor ezen érveket éppen az atomtöltetek szükségességének cáfolása végett hozzák fel. Az amerikai adófizetőknek ugyanis évi 54 milliárd dollárjába kerül a tömegpusztító fegyverek fenntartása.[90] Ebből az összegből pedig jelentős részt a nukleáris fegyverekkel kapcsolatos költségek képeznek. Ha pedig azt az elméletet vesszük alapul, miszerint napjainkban a nukleáris fegyverek már nem is feltétlen látják el az elrettentés funkcióját és csak tovább növelik az adott ország ellen irányuló veszélyforrások számát, akkor mindez a kiadás fölöslegesnek tűnhet. Ráadásul a nukleáris fegyverek hadrendben tartása folyamatos ellenőrzéseket, méréseket, kísérleti teszteket igényel, ez pedig további költségeket ró az atomhatalmakra. Nem is beszélve a technológiai hibák és nukleáris balesetek keltette állandó veszélyekről.[91]

Végül, de nem utolsó sorban érdemes még megnézni, hogy a bevezetésben említett két *Wall Street Journal* cikk milyen érveket emelt még ki egy atomfegyver-mentes világ megvalósítása mellett. A szerzők véleménye szerint egy ilyen nemzetközi rendszer mindenek előtt növelné az országok biztonságát. Napjainkban ugyanis a terrorista-veszély az egyik legfontosabb fenyegetés, egy atomfegyver-mentes világban viszont nem kellene attól tartani, hogy a legpusztítóbb fegyverek illetéktelen kezekbe kerüljenek. Másodszor, ha az atomhatalmak nem teszik meg már most az első lépéseket egy teljes leszerelés irányába, akkor hamarosan tovább fog bővülni a „nukleáris klub". Ezen új tagok azonban nem rendelkeznek majd több évtizedes tapasztalattal a fegyverek biztonságos kezelését illetően – emiatt valószínűleg növelnék a kockázatait a nukleáris baleseteknek, vagy az esetleges véletlenszerű kilövéseknek. Harmadszor pedig az atomsorompó-szerződés létjogosultsága is felmerül. Az atomfegyverekhez való ragaszkodás ugyanis Kissinger és társai szerint alapvetően a rendszer stabilitása ellen hat. 1967-ben az államok abban állapodtak meg, hogy az atomfegyverrel nem rendelkező országok lemondanak ezen fegyverek fejlesztéséről és megszerzéséről, cserébe békés célú technológiáért, míg a nukleáris hatalmak megígérték, hogy nem adnak át ilyen fegyvereket illetve az ehhez szükséges technológiát más országoknak, és idővel saját készleteiket is teljesen leszerelik.[92] Ennek megvalósításától azonban még

[90] Smith, Susan [2008]: The Washington Post: *Is God Crying?* Forrás: http://newsweek.washingtonpost.com/onfaith/panelists/susan_k_smith/2008/08/is_god_crying.html

[91] Argüello, Irma [2010]: *The Commitment of Non-Nuclear Weapon States.* Forrás: http://www.america.gov/st/peacesec-english/2010/February/20100222174452ebyessedo0.914654.html

[92] Kissinger, Henry A. – Nunn, Sam – Perry, William J. – Schultz, George P. [2007]: The Wall Street Journal: *A World Free of Nuclear Weapons* (U.o.)

napjainkban is rendkívül messze állunk, így érthető a nukleáris fegyverekkel nem rendelkező államok növekvő cinizmusa az atomhatalmak ígéreteivel és az egész szerződéssel kapcsolatban.[93] Ennek eredményeképpen pedig egyre távolabb kerül a végcél, hiszen az eléréséhez szükséges további non-proliferációs szigorításokkal szemben egyre komolyabb ellenállás figyelhető meg a nukleáris fegyverekkel nem rendelkezők részéről. Mindez azzal magyarázható, hogy nekik alapvető érdekük a kiskapuk nyitva hagyása, mindaddig, amíg az atomhatalmak nem tesznek tanúbizonyságot teljes elkötelezettségükről.

Az imént felsorolt tényezőknek köszönhetően napjainkban már a társadalom részéről is egy igen erős nyomást tapasztalhatunk a nukleáris fegyverekkel szemben. A *World Public Opinion* szervezet közvélemény-kutatása szerint (6. ábra) ugyanis a megkérdezett 21 ország mindegyikében többségben voltak azok, akik támogatnák egy atomfegyver-mentes világ tervét. Sőt Pakisztán kivételével a maradék 20 országban egy atomfegyver-mentes világ támogatásának aránya 62-93% között mozgott. Az összes országot együtt vizsgálva pedig elmondható, hogy átlagosan a megkérdezettek 76%-a támogatott egy olyan lépésről-lépésre megvalósuló tervet, melynek végcélja a teljes nukleáris leszerelés. Ráadásul a szervezet igazgatója, Stephen Kull elmondta, hogy ez a tendencia egyre erősödik, és egyfajta nemzetközi konszenzust lát kibontakozni a kérdéssel kapcsolatban.

Az atomfegyverek szükségessége elleni érveket összefoglalva elmondható, hogy több helyen az tapasztalható, hogy ugyanazon tényezők mindkét érvelésbe beilleszthetőek. A nukleáris terrorizmus kérdése például szólhat az atomfegyverek szükségessége mellett, amennyiben arra gondolunk, hogy ezek a fegyverek eszközként szolgálhatnak az elrettentéshez, és egy plusz válaszadási lehetőséget biztosítanak az államok számára. Ugyanakkor a terrorizmus kérdése szólhat az atomfegyverek szükségessége ellen is, ha azt vesszük alapul, hogy az elrettentés a terrorista szervezetekkel szemben nem célravezető stratégia, és csak tovább növeli a veszély-faktorokat. Ugyanezt láthattuk a gazdaságosság kérdésével kapcsolatban is. A konvencionális haderők költségeivel szemben ugyanis gazdaságosabb az atomfegyverek fenntartása, ha viszont megkérdőjelezzük ezen fegyverek tényleges elrettentő képességét, akkor még ezen fenntartási költségek is fölöslegesnek tűnhetnek.

Mindezen vitatható érveken túl azért van számos egyértelmű ellenérv is az atomfegyverekkel szemben:

- mindenek előtt a nemzetközi rendszer nagyobb biztonsága,
- a fegyverek hatalmas pusztító ereje és a járulékos károk mértéke,
- a kölcsönös elrettentés és megsemmisíthetőség doktrínájának XXI. századi alkalmazhatatlansága,
- a konvencionális fegyverek fejlődése,
- a technológiai hibák és nukleáris balesetek kockázatai,
- az atomsorompó-szerződés céljainak megvalósítása,
- az atomfegyverrel nem rendelkezők „cinizmusának” visszaszorítása,
- és a növekvő társadalmi igény a teljes leszerelés irányába.

[93] Perkovich, George – Acton, James M. [2010]: Carnegie Endowment for International Peace: *Abolishing Nuclear Weapons – A Debate.* Forrás: http://www.carnegieendowment.org/publications/index.cfm?fa=view&id=22748

## Befejezés

A dolgozat folyamán láthattuk tehát, hogy az Obama elnök által meghirdetett nagyszabású leszerelési terv mellett lándzsát tört számos külpolitikai szakértő és mondhatjuk: a világ lakosságának nagy része is támogatná Obama törekvéseit. A terv megvalósítása azonban már Amerikán belül is komoly akadályokba ütközött. Hiába hallottuk ugyanis 2010 márciusának utolsó hetében, hogy Obama és Medvegyev szóban már meg is egyeztek az új START-szerződés áprilisi aláírásáról, ha az igazi küzdelmet a szenátus meggyőzése jelenti majd. Ugyancsak hiába láthatunk egyre fokozódó igényt a CTBT ratifikációjára, ha annak érvénybe lépésével szemben még erősebben lobbiznak az ultrakonzervatív szenátorok. Éppen emiatt véleményem szerint a terv gyakorlatba ültetéséhez első lépésben az amerikai vezetés körein belül kell megteremteni a konszenzust. Ezek után lehet csak sikeresen fellépni a nemzetközi politika színterén.

Ami a külső körülményeket illeti, optimizmusra adhat okot, hogy az oroszok részéről egyre biztatóbb jelek láthatók a fegyverzetcsökkentés kapcsán. A teljes leszerelés gondolata azonban még rendkívül messze van. A helyzetet pedig csak tovább rontja, hogy a súlyos szankciók ellenére úgy tűnik, hogy Irán hamarosan beléphet a „nukleáris klubba". Ennek legfőbb veszélye pedig az egész atomsorompó-rendszer összedőlése és a proliferáció folytatódása. Észak-Korea ügye sem kecsegtet túl sok sikerrel, ugyanis a kérdés megoldását merőben eltérő módon közelítik meg a felek, ezzel nehezítve a tárgyalások sikerét. Mindezen kulcskérdések mellett pedig olyan egyéb veszélyforrások is az atomfegyverek megtartása mellett hatnak, mint a nukleáris terrorizmus vagy a békés célú atomreaktorok terjedése által keltett proliferációs aggodalmak.[94] Összességében tehát a jelen tendenciák egyike sem mutat a teljes leszerelés sikerének irányába.

Több szakértő szerint azonban, a realitásokat figyelembe véve Obamának jelenleg mindössze annyi a feladata, hogy „kikövezze a végcél felé vezető utat". Szerintük ugyanis a nehézségek ellenére egy hosszú távon sikeres non-proliferációs program alapjai már napjainkban is letehetőek. A *Carnegie Endowment for International Peace* szervezet 2010-es tanulmánya[95] ki is dolgozta az ezen hosszú távú cél megvalósításához szükséges előkészületi lépéseket.

**1) Politikai akarat megteremtése**

Mindenek előtt politikai akarat szükséges ahhoz, hogy a terv megvalósításához elengedhetetlen további lépéseket is sikerüljön végrehajtani. Ha ugyanis mindenki lemondana atomfegyvereiről, akkor létre lehetne hozni egy olyan közös nemzetközi megtorló erőt, mely azonos súllyal lépne fel minden agresszorral szemben. Ezzel elrettentenék az országokat a szabálysértésektől és eloszlatnák az új rendszer normáinak betarthatóságával kapcsolatos aggodalmakat. Mindez pedig egy sokkal egyenlőbb és biztonságosabb világhoz vezetne.

---

[94] Itt persze megjegyezném, hogy amint erre az előző fejezetben is utaltam, ezek a tényezők éppúgy lehetnek ellenérvek is. Véleményem szerint azonban jelenleg még inkább a nukleáris fegyverek melletti érveket erősítik.

[95] Perkovich, George – Acton, James M. [2010]: Carnegie Endowment for International Peace: *Abolishing Nuclear Weapons – A Debate* (U.o.)

**2) A „globális nulla” felé vezető út verifikációs mechanizmusainak létrehozása**

Ha megvan a politikai akarat, elő kell készíteni azon biztosítékokat, melyek ellensúlyozzák a leszerelés által okozott biztonsági deficitet. Emellett pedig már előkészíthetik az atomfegyverektől mentes világ működéséhez szükséges ellenőrzési mechanizmusokat is.

**3) Kidolgozni a körülményeket a békés célú nukleáris energia hasznosításához anélkül, hogy azt a tudást fegyverekhez használnák fel**

A világ növekvő energiaszükségleteit látva – nem beszélve a klímaváltozás okozta károkról – napjainkban gyakorlatilag elképzelhetetlen egy atomenergiától mentes világ. Egyes országok (például Japán vagy Franciaország) ugyanis energiaszükségleteik több mint 90%-át atomreaktorok segítségével fedezik. Ráadásul a már említett „nukleáris reneszánsz” is éppen az atomenergia virágkorát sejteti. Mindennek köszönhetően az új rendszerben sem lehetne elkerülni a technológiai tudás kettős felhasználásának veszélyét. A kockázatokat azonban jelentősen le lehetne csökkenteni a 2)-es pontban tárgyalt szigorú verifikációs mechanizmusokkal.

**4) Kikényszerítő mechanizmusok**

Ezen öt lépésből talán ez a pont a legfontosabb, hiszen az országokat mindenek előtt meg kell győzni arról, hogy biztonságuk minden körülmények között garantálva lesz és a teljes leszerelés megsértői ellen hatásosan fel tud majd lépni a nemzetközi közösség. Az ilyen garanciák nélkül ugyanis az a lehetőség fenyegetné az államokat, hogy az úgynevezett „lator államok” vagy terrorista szervezetek atomfegyvereket szerezve, adott esetben katonailag akár föléjük kerekednének – ezzel megbolygatva az egész rendszer egyensúlyát.

**5) A nukleáris ismeretek nemzetközi felhasználása a folyamat során**

A „globális nulla” felé vezető úton a nukleáris fegyverek – még számuk folyamatos csökkenése mellett is – továbbra is betöltenék a biztonsági garanciák funkcióját, ezzel elrettentve a potenciális ellenfeleket a „kínálkozó alkalom” kihasználásától. Felmerült azonban, hogy a rendszer stabilizálása érdekében a kezdeti szakaszban esetleg érdemes lenne egy „nemzetközi erőszakmonopólium” kezében mégis meghagyni néhány nukleáris fegyvert. Így tehát csak azután semmisítenének meg minden fegyvert, miután minden állam meggyőződött a verifikációs mechanizmusok és az új nemzetközi szervezetek megbízhatóságáról

Az imént felvázolt terv napjainkban teljesen abszurdnak tűnhet, azt azonban jól jelzi, hogy mennyire távol állunk még az elképzelés tényleges megvalósítástól. Véleményem szerint jelenleg valahol az első szakaszban tartunk, ugyanakkor láthattuk, hogy egyelőre a már itt felmerülő problémák is átugorhatatlan akadálynak tűnnek. Az NPR dokumentummal kapcsolatos várakozások megvalósulása jelenthetné az első igazi áttörést, a Pentagon álláspontja miatt azonban félő, hogy ez nem fog bekövetkezni. Éppen ezért egyelőre a legfontosabb előrelépésnek a kérdéssel kapcsolatos alapvető amerikai hangnemváltást tekintem, ugyanakkor személy szerint egyelőre magam is a pesszimisták oldalán foglalok állást. A teljes nukleáris leszerelés tehát nemes és ambiciózus politikai cél, ennek megvalósítása azonban egyelőre váratni fog magára.

# Irodalomjegyzék

**Elsődleges források:**


Biden, Joe [2010]: *Remarks on Nuclear Security*. Forrás: http://www.cfr.org/publication/21477/bidens_speech_on_nuclear_security_february_2010.html. Letöltés ideje: 2010. március 20.

Comprehensive Test-Ban Treaty Organization [2009]: *Near Universal Support for the CTBT at First Committee.* Forrás: http://www.ctbto.org/press-centre/highlights/2009/near-universal-support-for-the-ctbt-at-first-committee/04-november-2009-page-1/ Letöltés ideje: 2010. március 22.

Gates, Robert [2009]: *U.S. Defence Secretary Talks to Al-Jazeera*. Forrás: http://english.aljazeera.net/news/americas/2009/09/200995202939732522.html Letöltés ideje: 2010. március 25.

Khamenei, Ali [2009]: Video source: *Iran responds to Obama* (Real News report on the 23th of March, 2009). Forrás: http://www.youtube.com/watch?v=GPL0d1LwEiQ&NR=1 Letöltés ideje: 2010. március 24.

Lugar, Richard [2010]: *Senator Lugar's Speech to the Conference on Strategic Weapons in the 21st Century*. Forrás: http://lugar.senate.gov/nunnlugar/ Letöltés ideje: 2010. március 20.

National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States [2004]: *The 9/11 Commission Report.* Forrás: http://govinfo.library.unt.edu/911/report/911Report.pdf Letöltés ideje: 2010. március 25.

Nuclear Threat Initiative [2010]: *North Korea – Nuclear Overview*. Forrás: http://www.nti.org/e_research/profiles/NK/Nuclear/ Letöltés ideje: 2010. március 25.

Obama, Barack [2010]: *Arms Control Today 2008 Presidential Q&A: President-elect Barack Obama.* Forrás: http://www.armscontrol.org/2008election. Letöltés ideje: 2010. március 22.

Obama, Barack [2010]: CNN Video Archive: *Obama: Nobel Peace Prize is 'call to action'*. Forrás: http://www.cnn.com/2009/WORLD/europe/10/09/nobel.peace.prize/index.html#cnnSTCVideo Letöltés ideje: 2010. március 18.

Obama, Barack [2010]: *Remarks by President Barack Obama* (Prague, Czech Republic)

Forrás: http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-By-President-Barack-Obama-In-Prague-As-Delivered/ Letöltés ideje: 2010. március 18.

Obama, Barack [2010]: *The Obama FY 2011 Budget Request for Nuclear Weapons, Nonproliferation, and Energy Security.* Forrás: http://www.connectusfund.org/blogs/obama-fy-2011-budget-request-nuclear-weapons-nonproliferation-and-nuclear-energy Letöltés ideje: 2010. március 19.

Obama, Barack [2009]: Video source: *Obama reaches out to Iran* (Norouz speech on the 19th of March, 2009). Forrás: http://www.youtube.com/watch?v=0ee0wrjVtkk Letöltés ideje: 2010. március 24.

Putyin, Vlagyimir [2006]: *Opening Address at Meeting on Developing Russia's Nuclear Weapons Complex.* Forrás: http://eng.kremlin.ru/speeches/2006/03/30/2300_type82912type82913_104010.shtml Letöltés ideje: 2010. március 22.

Sarkozy, Nicolas [2008]: BBC News: *France to Reduce Nuclear Weapons.* Forrás: http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7308563.stm Letöltés ideje: 2010. március 25.

Snyder, Scott A. [2009]: „*North Korea's Nuclear and Missile Tests and Six-Party Talks: Where Do We Go From Here?"* Testimony before the House Committee on Foreign Affairs. Forrás: http://www.cfr.org/publication/19647/prepared_testimony_by_scott_a_snyder.html Letöltés ideje: 2010. március 25.

Tauscher, Ellen O. [2010]: *Under Secretary Ellen Tauscher's Remarks on Nuclear Disarmament.* Forrás: http://geneva.usmission.gov/2010/02/03/tauscherparis/ Letöltés ideje: 2010. március 20.

The Center for Arms Control and Non-Proliferation [2010]: *North Korea.* Forrás: http://www.armscontrolcenter.org/policy/northkorea/ Letöltés ideje: 2010. március 25.

United Nations Security Council [2010]: *Security Council Resolution 1887.* Forrás: http://www.america.gov/st/texttransenglish/2009/September/20090924173226ihecuor0.5509411.html Letöltés ideje: 2010. március 18.

**Könyvek:**

Campbell, Kurt M. – Einhorn, Robert J. – Reiss, Mitchell B. [2004]: *The Nuclear Tipping Point – Why States Reconsider Their Nuclear Choices*. Brookings Institution Press, Washinton.

Carter, Ralph G. [2005]: *Contemporary Cases in U.S. Foreign Policy: from Terrorism to Trade*. CQ Press, Washington.

Cirincione, Joseph [2007]: *Bomb Scare – The History and Future of Nuclear Weapons*. Columbia University Press, New York.

Diehl, Sarah J. – Moltz, James Clay [2002]: *Nuclear Weapons and Nonproliferation*. ABC-CLIO Publishing, Oxford.

Kissinger, Henry A. [1969]: *Nuclear Weapons and Foreign Policy*. Norton, New York.

Siracusa, Joseph [2008]: *Nuclear Weapons – A Very Short Introduction*. Oxford University Press, New York.

Waltz, Kenneth N. [1979]: *The Theory of International Politics*. Addison-Wesley Publishing Company, Reading.

**Tanulmányok:**

Albright, David [2009]: Council on Foreign Relations: *Nuclear Enrichment Deal with Iran Buys Time.* Forrás: http://www.cfr.org/publication/20495/iran_enrichment_deal_buys_time.html Letöltés ideje: 2010. március 24.

Allison, Graham [2010]: Nuclear Disorder: Surveying Atomic Threats. *Foreign Affairs*. Volume 89, Issue 1, p.74-85.

Argüello, Irma [2010]: *The Commitment of Non-Nuclear Weapon States.* Forrás: http://www.america.gov/st/peacesec-english/2010/February/20100222174452ebyessedo0.914654.html Letöltés ideje: 2010. március 27.

Balogh István [2010]: A washingtoni nukleáris stratégiai tervezés mint intézményi játszma. *Nemzet és Biztonság*. Volume 3, Issue 1, p.33-43.

Boot, Max - Kirkpatrick, Jeane J. [2006]: Council on Foreign Relations: *Iran's threat, Bush's dilemma.* Forrás: http://www.cfr.org/publication/9659/irans_threat_bushs_dilemma.html Letöltés ideje: 2010. március 24.

Chossudovsky, Michel [2005]: Global Research: *Planned US-Israeli Attack on Iran.* Forrás: http://www.globalresearch.ca/index.php?context=viewArticle&code=%20CH20050501&articleId=66 Letöltés ideje: 2010. március 24.

Cirincione, Joseph [2010]: *The Transformation of U.S. Nuclear Policy*. Forrás: http://www.america.gov/st/peacesec-english/2010/February/20100222152446ebyessedo0.4651104.html Letöltés ideje: 2010. március 18.

Cohen, Ariel [2009]: The Heritage Foundation: *Dangerous Trajectories: Obama's Approach to Arms Control Misreads Russian Nuclear Strategy*. Forrás: http://www.heritage.org/Research/Reports/2009/11/Dangerous%20Trajectories%20Obamas%20Approach%20to%20Arms%20Control%20Misreads%20Russian%20Nuclear%20Strategy Letöltés ideje: 2010. március 22.

Daaler, Ivo – Lodal, Jan [2008]: The Logic of Zero. *Foreign Affairs*. Volume 87, Issue 6, p.80-95.

Dhanapala, Jayantha [2010]: *A Safer World for All.* Forrás: http://www.america.gov/st/peacesec-english/2010/February/20100222181823ebyessedo0.269447.html Letöltés ideje: 2010. március 27.

Dunlop, Sean – Preez, Jean du [2009]: Nuclear Threat Initiative: *The United States and the CTBT: Renewed Hope or Politics as Usual?* Forrás: http://www.nti.org/e_research/e3_ctbt_united_states.html Letöltés ideje: 2010. március 22.

Ferguson, Charles D. [2010]: The Long Road to Zero: Overcoming the Obstacles to a Nuclear-Free World. *Foreign Affairs*. Volume 89, Number 1, p.86-94.

Gálik Zoltán [2009]: *Non-proliferáció* című előadása a Budapesti Corvinus Egyetem *Biztonságpolitika* című kurzusán 2009. december 8-án.

Grotto, Andrew – Cirincione, Joe [2009]: The Huffington Post: *The Pentagon's Nuclear Posture Landmine.* Forrás: http://www.huffingtonpost.com/joe-cirincione/the-pentagons-nuclear-pos_b_255517.html Letöltés ideje: 2010. március 20.

Hafemeister, David [2008]: *The Comprehensive Test Ban Treaty: Effectively Verifiable.* Forrás: http://www.armscontrol.org/print/3391 Letöltés ideje: 2010. március 22.

Hoffman, David E.[2010]: Foreign Policy Magazine: *Obama's Nuclear Moment.* Forrás: http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/02/23/obamas_nuclear_moment Letöltés ideje: 2010. március 18.

Isaacs, John [2009]: *Introduction: START I and Nuclear Weapons Reductions.* Forrás: http://www.armscontrolcenter.org/policy/nuclearweapons/articles/introduction_start_i_and_nuclear_weapons_reductions/ Letöltés ideje: 2010. március 22.

James M., Lindsay – Takeyh, Ray [2010]: After Iran Gets the Bomb. *Foreign Affairs*. Volume 89, Issue 2, p.33-49.

Jones, Christopher M. [2005]: *Rejection of the Comprehensive Test Ban Treaty: The Politics of Ratification.* In.: Carter, Ralph G. [2005]: *Contemporary Cases in U.S. Foreign Policy: from Terrorism to Trade*. CQ Press, Washington. p.181-211.

Joseph, Josi [2009]: Renew the Drive for CTBT Ratification. *Washington Quarterly*. Volume 32, Issue 2, p.79-90.

Khan, Zulfqar [2009]: *Pakistan's Non-Proliferation Policy* In.: The Middle East Institution [2009]: *The Islamization of Pakistan 1979-2009.* Forrás: http://www.mei.edu/Portals/0/Publications/Pakistan%201979-2009.pdf Letöltés ideje: 2010. március 25.

Kiss J. László [2009]: *Stratégiai tanulmányok* című előadása a Budapesti Corvinus Egyetem *Nemzetközi rendszer és válságkezelés* című kurzusán 2009. október 27-én, és 2009. november 3-án.

Kissinger, Henry A. – Nunn, Sam – Perry, William J. – Schultz, George P. [2007]: The Wall Street Journal: *A World Free of Nuclear Weapons.* Forrás: http://www.fcnl.org/issues/item.php?item_id=2252&issue_id=54 Letöltés ideje: 2010. március 15.

Kissinger, Henry A. – Nunn, Sam – Perry, William J. – Schultz, George P. [2008]: The Wall Street Journal: *Toward a Nuclear Free World.* Forrás: http://online.wsj.com/public/article_print/SB120036422673589947.html Letöltés ideje: 2010. március 15.

Lewis, George N. – Postol, Theodore A. [2007]: Arms Control Association: *European Missile Defense: The Technological Basis of Russian Concerns.* Forrás: http://www.armscontrol.org/act/2007_10/LewisPostol Letöltés ideje: 2010. március 22.

Lieber, Keir A. – Press, Daryl G. [2009]: The Nukes We Need. *Foreign Affairs*. Volume 88, Issue 6, p.39-51.

Lieber, Keir A. – Press, Daryl G. [2006]: The Rise of U.S. Nuclear Primacy. *Foreign Affairs*. Volume 85, Issue 2, p.42-54.

Mearsheimer, John J [1990]: Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War. *International Security*, Volume 15, Issue 1, p.5-56.

Morlan, Bruce [2009]: *Response* to Grotto, Andrew – Cirincione, Joe [2009]: The Huffington Post: *The Pentagon's Nuclear Posture Landmine.* Forrás: http://www.huffingtonpost.com/joe-cirincione/the-pentagons-nuclear-pos_b_255517.html Letöltés ideje: 2010. március 27.

N. Rózsa Erzsébet [2009]: *A tömegpusztító fegyverek története* című előadása a Budapesti Corvinus Egyetem *A tömegpusztító fegyverek non-proliferációja* című kurzusán 2009. február 4-én.

N. Rózsa Erzsébet [2009]: Merre tovább nukleáris fegyverzetkorlátozás?. *Nemzet és Biztonság*. Volume 2, Issue 5, p.2.

N. Rózsa Erzsébet [2010]: *U.S. and Iranian Relations* című előadása a Budapesti Corvinus Egyetem *Conflict Resolution I.* című kurzusán 2010. március 2-án.

N. Rózsa Erzsébet - Tálas Péter [2006]: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont: *Az iráni atomprogram körüli vitáról.* Forrás: http://193.224.76.4/download/svki/Elemzesek/2006/SVKK_Elemzesek_2006_1.pdf Letöltés ideje: 2010. március 24.

Nader, Alireza [2009]: RAND Corporation: *Finding a Solution to Iran.* Forrás: http://www.rand.org/commentary/2009/09/30/RAND.html Letöltés ideje: 2010. március 24.

Olson, Laicie [2010]: *Iran Sanctions are Counterproductive.* Forrás: http://www.armscontrolcenter.org/policy/iran/articles/iran_sanctions_are_counterproductive/ Letöltés ideje: 2010. március 24.

Park, John S. [2005]: Inside Multilateralism: The Six-Party Talks. *Washington Quarterly*. Volume 28, Issue 4, p.75-91.

Perkovich, George – Acton, James M. [2010]: Carnegie Endowment for International Peace: *Abolishing Nuclear Weapons – A Debate.* Forrás: http://www.carnegieendowment.org/publications/index.cfm?fa=view&id=22748 Letöltés ideje: 2010. március 27.

Rogers, Paul [2010]: Council on Foreign Relations: *Open Democracy: The Nuclear-Weapons Moment.* Forrás: http://www.cfr.org/publication/21597/opendemocracy.html Letöltés ideje: 2010. március 18.

Rogin, Josh [2010]: Foreign Policy Magazine: *„New START" dead on arrival?* Forrás: http://thecable.foreignpolicy.com/posts/2010/02/23/new_start_dead_on_arrival Letöltés ideje: 2010. március 20.

Rogin, Josh [2010]: Foreign Policy Magazine: *No „New START" in 2010, Hill sources predict.* Forrás: http://thecable.foreignpolicy.com/posts/2010/02/24/no_new_start_in_2010_hill_sources_predict Letöltés ideje: 2010. március 20.

Rogin, Josh [2010]: Foreign Policy Magazine: *Nuclear Posture Review delayed until mid to late March.* Forrás: http://thecable.foreignpolicy.com/posts/2010/02/25/nuclear_posture_review_delayed_until_mid_to_late_march Letöltés ideje: 2010. március 20.

Rogin, Josh [2010]: Foreign Policy Magazine: *Stage set for new fight over START treaty.* Forrás: http://thecable.foreignpolicy.com/posts/2010/02/17/stage_set_for_new_fight_over_missile_defense Letöltés ideje: 2010. március 20.

Sestanovich, Stephen [2010]: Council on Foreign Relations: *In Moscow Talks, Iran Looms.* Forrás:

http://www.cfr.org/publication/21663/in_moscow_talks_iran_looms.html Letöltés ideje: 2010. március 22.

Smith, Susan [2008]: The Washington Post: *Is God Crying?* Forrás: http://newsweek.washingtonpost.com/onfaith/panelists/susan_k_smith/2008/08/is_god_crying.html Letöltés ideje: 2010. március 27.

Snyder, Scott A. [2010]: Council on Foreign Relations: *U.S. – North Korea Stalemate.* Forrás: http://www.cfr.org/publication/21650/usnorth_korea.html Letöltés ideje: 2010. március 25.

Sokov, Nikolai [2007]: Nuclear Threat Initiative: *Reykjavik Summit: The Legacy and a Lesson for the Future.* Forrás: http://www.nti.org/e_research/e3_95.html Letöltés ideje: 2010. március 18.

Varga Gergely [2009]: Új amerikai diplomáciai erőfeszítések a Közel-Keleten. *Nemzet és Biztonság*. Volume 2, Issue 6, p.63-68.

Waltz, Kenneth N. [1988]: The Origins of War in Neoraelist Theory. *Journal of Interdisciplinary History*. Volume 18, Issue 4, p.615-628.

Zenko, Micah [2010]: Council on Foreign Relations: *A Predictable Catastrophe.* Forrás: http://www.cfr.org/publication/21585/predictable_catastrophe.html Letöltés ideje: 2010. március 24.

# Melléklet

## 1. ábra

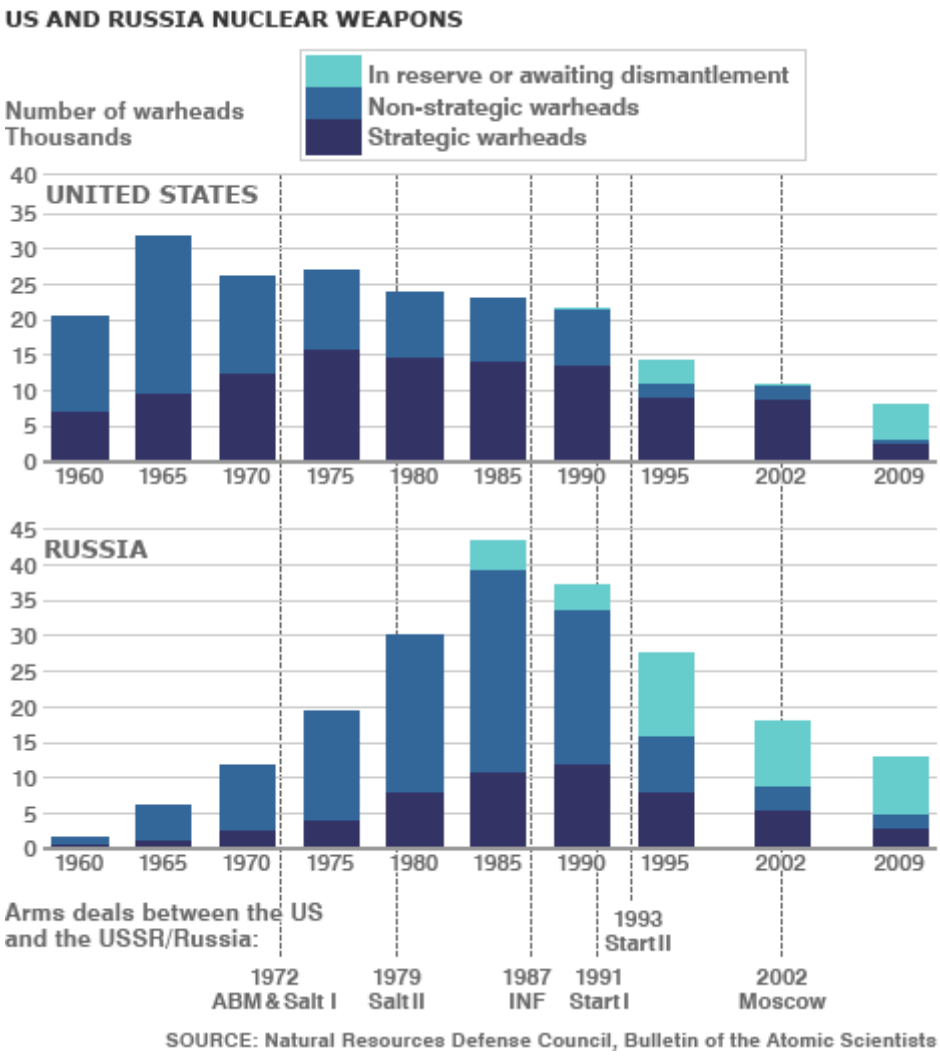


Forrás: http://thisistheendoftheworldasweknowit.com/wp-content/uploads/2009/12/Russian-And-American-Nuclear-Arsenals.gif

## 2. ábra

**U.S. Warheads, as of 2009**:
5,200 total intact
2,702 deployed

| Deployed | | | | Non-Deployed | |
|---|---|---|---|---|---|
| Strategic | | | Tactical | In Reserve | Awaiting Dismantlement |
| Delivery Vehicles | | Warheads | | | |
| ICBM | 450 | 550 | | | |
| SLBM | 288 | 1,152 | | | |
| BOMBER | 113 | 550 | | | |
| TOTAL | | ~2,202 | 500 | ~2,500 | 4,200 |
| | | ~2,702 | | ~6,700 | |

Forrás: http://www.armscontrolcenter.org/policy/nuclearweapons/articles/031009_current_nuclear_weapons_stockpiles/

## 3. ábra

**Russian warheads, as of 2009**:
13,000 total intact**
4,830 deployed

| Deployed | | | | | | Non-Deployed |
|---|---|---|---|---|---|---|
| Strategic | | | Tactical | | | In Reserve or Awaiting Dismantlement |
| Delivery Vehicles | | Warheads | Delivery Vehicles | | Warheads | |
| ICBM | 383 | 1,355 | Missile Defense | 1,968 | 698 | |
| SLBM | 160 | 576 | Land-based air | ~524 | 650 | |
| BOMBER | 77 | 856 | Naval | Not available | 700 | |
| TOTAL | | ~2,787 | | | ~2,050 | |
| | | ~4,830 | | | | ~8,150 |

Forrás: http://www.armscontrolcenter.org/policy/nuclearweapons/articles/031009_current_nuclear_weapons_stockpiles/

## 4. ábra

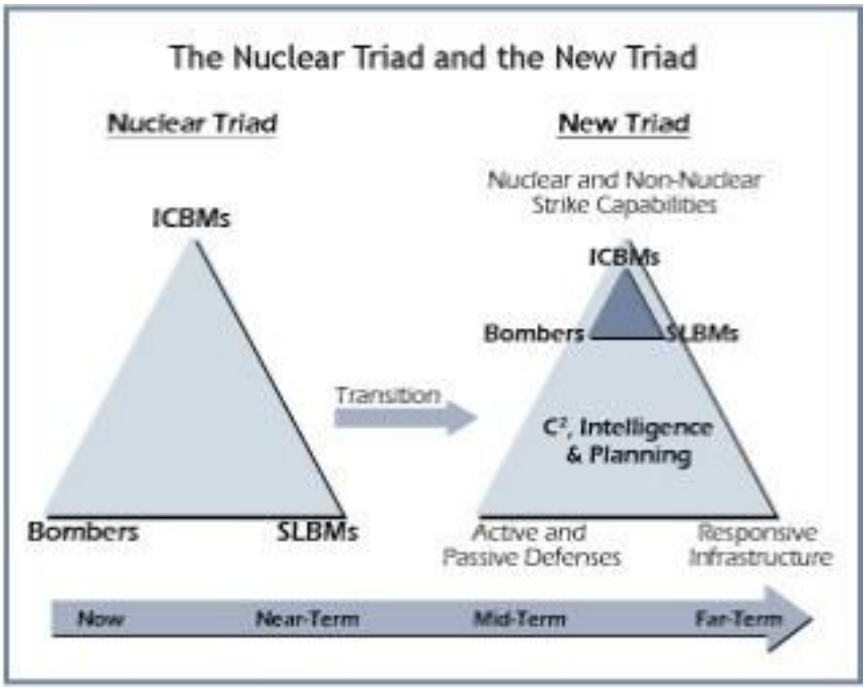


Forrás: http://www.nti.org/e_research/e3_nuclear_posture_review_debate.html

## 5. ábra

**Status of World Nuclear Forces 2010***

| Country | Strategic | Non-Strategic | Operational | Total Inventory |
|---|---|---|---|---|
| Russia | 2,600 | 2,050 | 4,650 | 12,000 |
| United States | 2,126 | 500 | 2,626 | 9,400 |
| France | 300 | n.a. | ~300 | 300 |
| China | 180 | ? | ~180 | 240 |
| United Kingdom | 160 | n.a. | <160 | 185 |
| Israel | 80 | n.a. | n.a. | 80 |
| Pakistan | 70-90 | n.a. | n.a. | 70-90 |
| India | 60-80 | n.a. | n.a. | 60-80 |
| North Korea | <10 | n.a. | n.a. | <10 |
| **Total:** | **~5,600** | **~2,550** | **~7,900** | **~23,300** |

* All numbers are estimates and further described in the Nuclear Notebook in the *Bulletin of the Atomic Scientists*, and the nuclear appendix in the SIPRI Yearbook. Additional reports are published on the FAS Strategic Security Blog. Unlike those publications, this table is updated continuously as new information becomes available. Current update: January 12, 2010.

Forrás: http://www.fas.org/programs/ssp/nukes/nuclearweapons/nukestatus.html

**6. ábra**

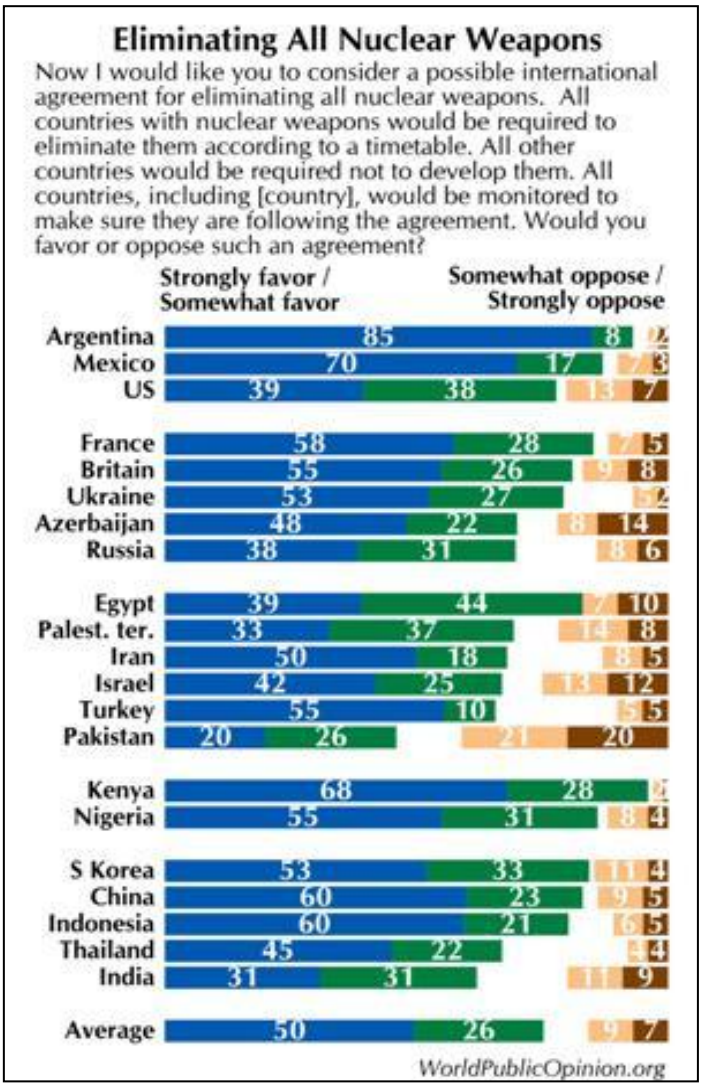


Forrás http://worldpublicopinion.org/pipa/articles/international_security_bt/577.php